

Spotlight

Vaktechnisch bulletin van
PwC Accountants

Jaargang 21 - 2014 uitgave 4



Inhoud

Woord vooraf

5

De accountant gaat zijn rol breder invullen en focust niet meer sec op de jaarrekening. Waar gaat de onderneming heen, waar zijn er risico's, hoe zit de governance in elkaar? Kortom, het accountantsberoep wordt steeds interessanter, met meer maatschappelijke impact.

Viviana Kooistra

SBR Assurance: zekerheid geven over digitale rapportages

6

SBR Assurance is een methode voor het geven van zekerheid over digitale rapportages binnen digitale verantwoordingsketens zoals Standard Business Reporting in Nederland. Dit artikel gaat in op de conceptuele procesgang en de drie bouwstenen van SBR.

Willem Geijtenbeek

Transacties onder gemeenschappelijke leiding: veel keuzes, maar niet allemaal beschikbaar

12

Sinds kort hebben we in Nederland regelgeving over transacties onder gemeenschappelijke leiding. De nieuwe Richtlijn biedt mogelijkheden, maar ook beperkingen in de geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening.

Maarten Hartman

Nieuwe Richtlijn vastgoedwaardering is complex

18

Vanaf het verslagjaar 2012 passen woningcorporaties de nieuwe RJ 645 toe. In de praktijk blijkt de verantwoording van vastgoedwaardemutaties voor de verschillende vastgoedcategorieën complex. Dit artikel gaat in op ervaringen en inzichten na twee jaar toepassen van de nieuwe RJ 645.

Sander Frissen

Vennootschapsbelasting voor overheidsondernemingen: geen weg meer terug

24

Vanaf 1 januari 2016 worden overheidsondernemingen belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Hiermee wil de overheid concurrentievervalsing voorkomen. In dit artikel beschrijven we het wetsvoorstel en de kansen en uitdagingen.

Een goed begin van 2015

28

Het einde van 2014 is in zicht. Tijd voor de fiscale voorbereiding op het volgende jaar. In dit artikel vier fiscaletips.

Mitra Tydeman

De nieuwe Europese aanbestedingsrichtlijnen

30

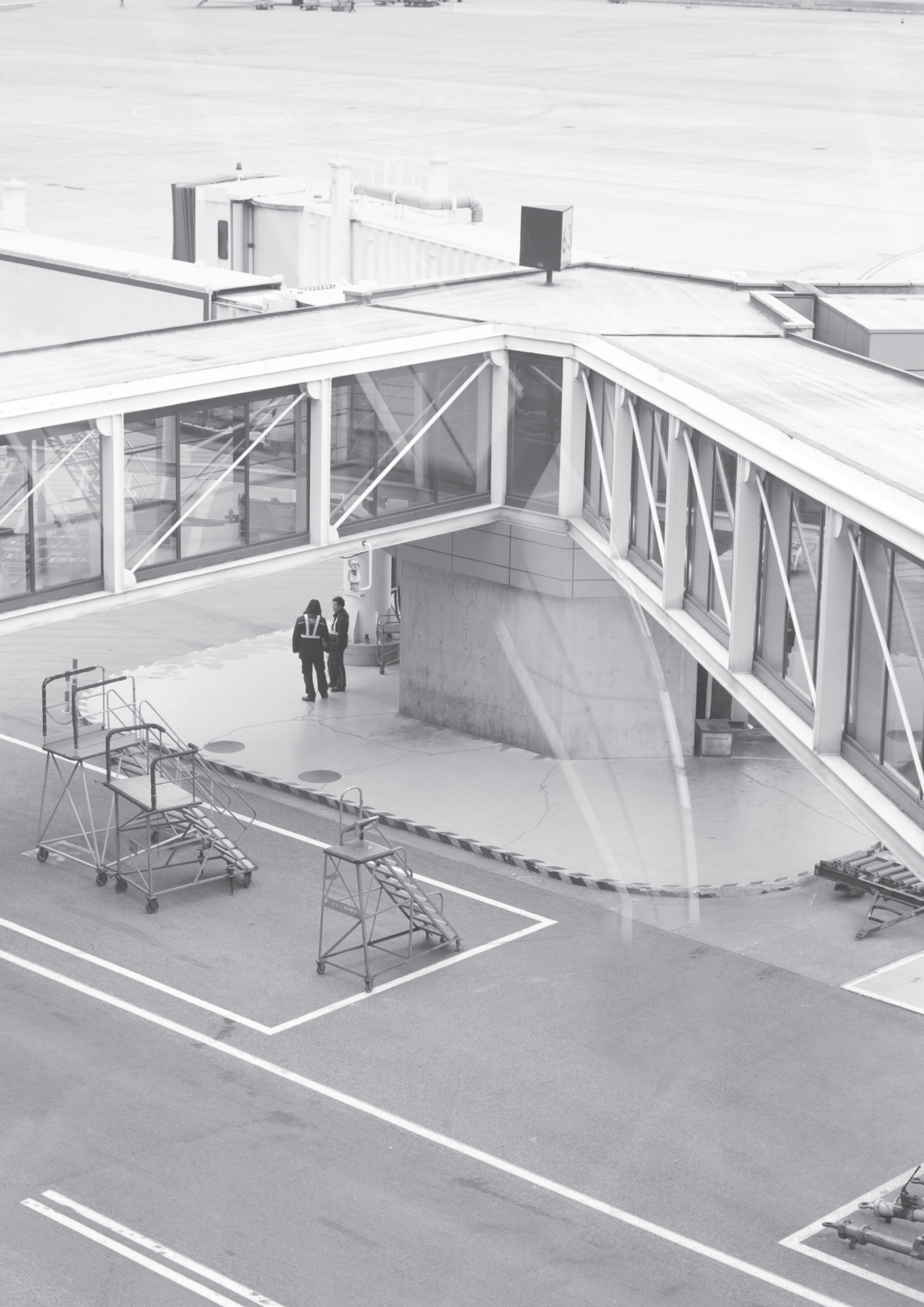
Dit artikel geeft een overzicht van een aantal belangrijke wijzigingen in de nieuwe Europese aanbestedingsrichtlijnen.

Succesfactoren van transformatieprogramma's

36

In de huidige Digitale Revolutie wordt het voor de continuïteit van organisaties steeds belangrijker om snel en effectief te kunnen reageren op veranderende marktbewegingen. Transformatieprogramma's helpen organisaties hun concurrentievoordeel te behouden.

Angel Fernández Causi, Martijn van Zomeren



Woord vooraf

Een veel leukere controle met meer maatschappelijke impact

Er is te weinig vertrouwen. Te weinig vertrouwen in Europa, in Nederland, in de financiële sector, en te weinig vertrouwen in accountants. Dat laatste is iets wat ons raakt en wat om daadkrachtig handelen vraagt.

Sinds 23 juni van dit jaar zit ik in het bestuur van de NBA, de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants. De NBA heeft 21.000 leden en heeft als missie de belangen van de maatschappij en het beroep te dienen als de vertegenwoordiger van het gehele accountantsberoep in Nederland en zo de brug te slaan tussen de beroepsbeoefenaren en de maatschappij.

Afgelopen voorjaar riep de politiek de sector op om zelf met voorstellen te komen ter verbetering van de kwaliteit van accountantscontroles. Omdat het gaat om de toekomst van het accountantsberoep hebben de NBA en een aantal accountantskantoren een werkgroep van jonge accountants in het leven geroepen. In het najaar zag hun rapport 'In het publiek belang' met daarin 53 uiteenlopende maatregelen, het levenslicht. Het NBA-bestuur heeft het rapport van de werkgroep omarmd, en zal de komende tijd veel aandacht geven aan de implementatie van de maatregelen.

PwC is voortvarend aan de slag gegaan met de implementatie van verbetermaatregelen die voortkomen uit het rapport van de werkgroep en ons eigen verbeterprogramma 'Alert!'. Ik merk dat een deel van de jongere generatie zich zorgen maakt over nog meer regels en daarom overweegt het bedrijfsleven in te gaan. Ook al is 84 procent van onze mensen trots om voor PwC te werken, toch is er de zorg dat het werk steeds meer compliance-gedreven wordt en dat als gevolg daarvan de werkdruk alsmaar toeneemt. Ik begrijp die zorg.

Toch ben ik ervan overtuigd dat het beroep juist steeds interessanter wordt. De accountant gaat zijn rol breder invullen en focust niet meer sec op de jaarrekening. Waar gaat de onderneming heen, waar zien we risico's, hoe zit de governance in elkaar? Jonge accountants kijken nu al veel breder naar de gecontroleerde onderneming of instelling. Standaard werkzaamheden zoals aansluitingen met bankafschriften en facturen worden door speciaal opgeleide professionals van ons Delivery Center overgenomen, zodat accountants zich kunnen focussen op het maken van echte impact. Denk aan het toepassen van innovatietools, het analyseren van datapopulaties in plaats van de traditionele steekproefmethode en het doen van sectoronderzoek. Daarbij ondersteund door digitale hulpmiddelen voor projectmanagement, zoals onze klantenportal Connect. Hierdoor komen onze controles op een hoger niveau. Kortom, vele veranderingen die mijns inziens leiden tot een veel leukere controle met meer maatschappelijke impact.

Dus tegen alle PwC'ers zou ik willen zeggen: heb vertrouwen. Houd vol in deze turbulente tijd, en je zult over een paar jaar worden beloond met een nog mooier beroep en een nog betere organisatie dan nu!

Viviana Kooistra, Assurance partner bij PwC

SBR Assurance: zekerheid geven over digitale rapportages

SBR Assurance is een methode voor het geven van zekerheid over digitale rapportages binnen digitale verantwoordingsketens zoals Standard Business Reporting in Nederland. Dit artikel gaat in op de conceptuele procesgang en de drie bouwstenen van SBR.

Willem Geijtenbeek - Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance

1. Introductie

Standard Business Reporting (SBR) is breed ingevoerd in het Nederlandse bedrijfsleven. In een eerder artikel in Spotlight (uitgave 1 van 2013) is al uiteengezet wat SBR is, hoe het SBR Programma in Nederland is opgezet en is kort ingegaan op de rol van accountants en fiscalisten daarbij. In dat artikel werd ook uitgelegd dat door de invoering van SBR de komende jaren niet alleen de fiscale en statistische verantwoordingsstromen, maar ook jaarrekeningen verplicht digitaal gedeponereerd gaan worden. De aanpassing van de Handelsregisterwet die daarvoor nodig is, wordt momenteel afgerond en zal naar verwachting op 1 januari 2016 inwerking treden, waardoor de wijziging van toepassing is op verslagjaar 2016 en later.

Aangezien met ingang van 1 januari 2017 controleplichtige organisaties verplicht zijn hun jaarrekening in digitale in plaats van papieren vorm te deponeren in het Handelsregister, is er in het SBR Programma discussie geweest over de vorm waarin het oordeel van de accountant gedeponereerd moet worden.

Conclusie van die discussie was dat bij een digitale jaarrekening ook een digitale controleverklaring hoort. Dat was medio 2011 het uitgangspunt voor het SBR Assurance project, waarvoor de beroepsorganisatie NBA de projectleiding op zich nam.

2. Werkgroep hanteerde zes uitgangspunten

De NBA heeft op verzoek van het SBR Programma een werkgroep geformeerd waarbij naast accountants ook technisch specialisten en andere deskundigen betrokken zijn. De werkgroep hanteerde bij het ontwikkelen van de aanpak de volgende zes uitgangspunten.



Spotlight 1/2013 'Standard Business Reporting: samenwerken, digitaliseren, standaardiseren'

• *Getrouw-beeldverklaring*

De essentie van de huidige jaarrekeningcontrole, de getrouw-beeldverklaring, mag niet worden aangetast. Nog niet, maar de aanpak moet wel de ruimte bieden voor innovatie op basis van maatschappelijke ontwikkelingen zoals de beweging richting 'data-level assurance'. Daarvoor moet eerst een fundamentele discussie over materialiteit gevoerd worden, gevolgd door een vaktechnische uitwerking daarvan in de controlestandaarden. De aanpak faciliteert 'data-level assurance' technisch gezien al wel, maar de vaktechnische onderbouwing van het gebruik daarvan is er (nog) niet.

• *Losse documenten*

De jaarrekening en de verklaring van de accountant daarbij blijven losse documenten. In een digitale omgeving zou je eenvoudig de verklaring van de accountant in de jaarrekening kunnen integreren, wat ook efficiënt zou zijn. Toch is gekozen voor twee losse documenten om de scheiding van verantwoordelijkheden beter

te kunnen waarborgen én om het mogelijk te maken. Dit, om meerdere (en verschillende) verklaringen bij een jaarrekening te kunnen afgeven.

- **Geautomatiseerd leesbaar, onlosmakelijk en ondubbelzinnig**

Zowel de jaarrekening als de verklaring van de accountant worden in geautomatiseerd leesbare vorm vastgelegd en moeten op een onlosmakelijke en ondubbelzinnige wijze aan elkaar gekoppeld kunnen worden. Het SBR Programma in Nederland heeft gekozen voor de standaard XBRL om informatie vast te leggen en uit te wisselen. De implementatie van SBR Assurance in Nederland gebeurt dus op basis van XBRL.

- **Meerdere typen verklaringen en over verschillende delen**

De te ontwikkelen aanpak moet meerdere typen verklaringen en over verschillende delen van dezelfde rapportage mogelijk maken. De verklaring van bijvoorbeeld een fiscalist of een actuaire over een deel van de jaarrekening moet onderdeel van de verklaring van de accountant kunnen zijn.

- **Zo generiek en internationaal mogelijk**

De te ontwikkelen aanpak moet zo generiek en internationaal mogelijk zijn. Dat wil zeggen, iedere vorm van een aparte digitale verklaring bij een digitale rapportage in ieder land moet in principe van deze aanpak gebruik kunnen maken. SBR Assurance is dus niet alleen bedoeld voor jaarrekeningen, maar is in principe geschikt voor iedere externe rapportage van een organisatie.

- **Toekomstvast**

‘Toekomstvast’ zijn door rekening te houden met innovatieve ontwikkelingen als ‘Integrated Reporting’ en ‘data-level assurance’, maar ook door voldoende waarborgen te bieden voor de beveiliging, authenticiteit en integriteit van de informatie.

Als onderdeel van haar werkzaamheden heeft de werkgroep contact gezocht met een aantal relevante organisaties in het buitenland om een gevoel te krijgen bij hun houding ten opzichte van het concept van digitale verklaringen afgeven bij digitale verantwoordingen in het algemeen en van SBR Assurance in het bijzonder. Ook hebben leden van de werkgroep tijdens vele seminars, conferenties en vergaderingen in zowel binnen- als buitenland het concept gepresenteerd. De reacties daarop zijn zo veel mogelijk meegenomen in de uitwerking van het concept. Op basis van dit proces werd in ieder geval duidelijk dat Nederland met deze aanpak ver voorloopt op de rest van de wereld.

3. Van omzetten in XBRL tot acceptatie door Digipoort

De werkgroep is uiteindelijk tot de hieronder weergegeven conceptuele procesgang gekomen, die verder in dit artikel nader wordt uitgewerkt. Voor een goed begrip van deze uitwerking is het handig om eerst door het proces heen te lopen, zonder al te veel in detail te treden.

Stap 1: Jaarrekening in XBRL

De definitieve jaarrekening van de organisatie wordt op basis van de Nederlandse Taxonomie (NT) omgezet in een XBRL-bestand. Dit kan zowel door de organisatie zelf als door een externe dienstverlener gebeuren.

NB: De inhoudelijke controle van de jaarrekening heeft dus al plaatsgevonden en de resultaten daarvan zijn al vastgelegd in het controledossier van de accountant.

Stap 2: Digitale handtekening organisatie

Een tekeningsbevoegde bestuurder van de organisatie ondertekent de jaarrekening digitaal en neemt daarmee namens het bestuur de verantwoordelijkheid voor de inhoud daarvan.

Stap 3: Verzegeling

De organisatie verstuurt de ondertekende jaarrekening naar de accountant die hier een hashwaarde over berekent. Hiermee

Samenvatting

Het is vanaf 2017 verplicht jaarrekeningen digitaal te deponeren. SBR Assurance is een manier om zekerheid te geven over digitale rapportages waaraan een onafhankelijk oordeel van een derde partij gekoppeld kan worden. Deze methode gebruikt bestaande standaarden, is zowel nationaal als internationaal generiek toepasbaar en daardoor toekomstbestendig. In Nederland wordt deze methode toegepast om jaarrekeningen te voorzien van een digitale controleverklaring, beide digitaal te koppelen, ondertekenen en deponeren in het Handelsregister. Hiermee zal papier nagenoeg geheel verdwijnen uit deze keten, en de kwaliteit van de informatie significant toenemen. Dit artikel gaat in op het concept van SBR Assurance, de manier waarop een accountant een digitale jaarrekening kan voorzien van een digitale controleverklaring binnen de kaders van SBR in Nederland.

‘verzegelt’ de accountant als het ware de door hem ontvangen jaarrekening. Een hash is het best te vergelijken met een digitale vingerafdruk. Deze identificeert het bestand met een reeks getallen. Met een wiskundige berekening kun je de hashwaarde over de inhoud van het bestand bepalen. Zo kan de hashwaarde bijvoorbeeld de indicatie geven dat het bestand veranderd is zonder dat dit uit de uiterlijke kenmerken blijkt. Hebben twee bestanden dezelfde hashwaarde, dan is er een grote mate van zekerheid dat ze identiek zijn.

Stap 4: Verklaring in XBRL

De accountant genereert zijn verklaring op basis van de NBA Taxonomie (NBAT), voegt daar de in stap 3 berekende hashwaarde aan toe en legt deze vast in een XBRL-bestand. Hiermee koppelt hij zijn verklaring onlosmakelijk aan de gecontroleerde jaarrekening.

Stap 5: Digitale handtekening accountant

Een tekeningsbevoegde accountant ondertekent zijn verklaring digitaal en neemt daarmee de verantwoordelijkheid voor de inhoud daarvan. De combinatie van jaarrekening en verklaring is nu ‘verzegeld’ en kan niet meer worden gewijzigd zonder dat dit zichtbaar wordt.

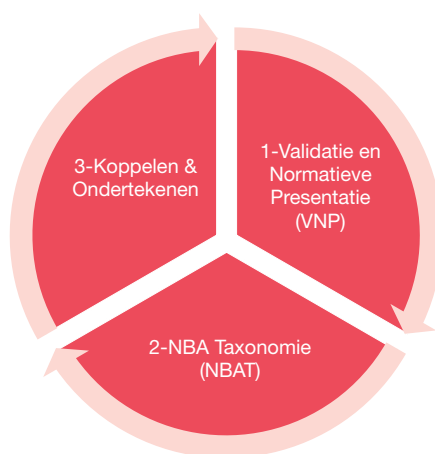
Stap 6: Controle technische juistheid

De accountant of de organisatie verstuurt de combinatie van jaarrekening en verklaring in een zogenaamde ‘container’ naar Digipoort (de centrale digitale ‘brievenbus’ van de Nederlandse overheid). Voordat Digipoort de levering accepteert, voert zij een aantal validaties uit op de technische juistheid van de aangeleverde bestanden maar ook of de gebruikte handtekeningen wel van tekeningsbevoegde personen zijn. Zo wordt gecontroleerd of de accountant wel staat ingeschreven als controlerend accountant in het NBA-register.

4. Essentiële bouwstenen

De kern van SBR Assurance bestaat uit drie bouwstenen, weergegeven in figuur 2, die de essentiële functionaliteit definiëren van de aanpak zoals die hiervoor is geschetst.

Figuur 2. Functionaliteit conceptuele procesgang



Specificaties voor een validatie en normatieve presentatie van de digitale jaarrekening

Een groot verschil met de huidige situatie (papier) is dat een digitale jaarrekening in XBR-formaat niet (goed) leesbaar is voor de mens. Immers, een XBRL-bestand is geoptimaliseerd voor geautomatiseerde verwerking, waardoor het verwerkingsproces veel effectiever en efficiënter kan verlopen. Daarnaast kan een digitale jaarrekening op een oneindig aantal manieren worden weergegeven.

Eenduidige weergave XBRL-bestand

Aangezien de accountant nog steeds een getrouw-beeldverklaring moet afgeven, is een eenduidige weergave van het XBRL-bestand nodig die equivalent is aan hoe een jaarrekening er nu op papier uitziet. Deze weergave noemen we de ‘normatieve presentatie’. De werkgroep heeft specificaties opgesteld waaraan software moet voldoen om een digitale jaarrekening altijd op dezelfde manier te kunnen weergeven. Deze specificaties zorgen ervoor dat alle gebruikers van een digitale jaarrekening dezelfde weergave van de jaarrekening kunnen zien die de accountant zag toen hij zijn verklaring bij die jaarrekening ondertekende. Het is de bedoeling dat leveranciers van financieel-administratieve software in Nederland deze specificaties in hun software integreren.

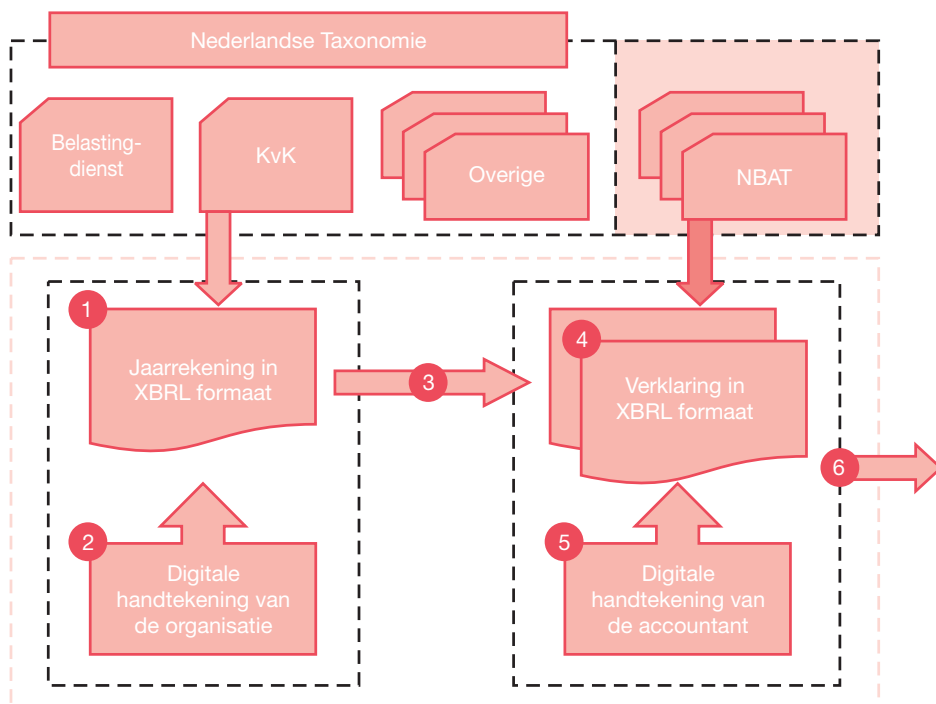
Validatie inhoud XBRL-bestand

Naast de manier van weergeven is ook de validatie van de inhoud van het XBRL-bestand onderdeel van de specificaties.

• Technische en logische juistheid

Op dit moment worden er alleen nog maar eisen gesteld aan de technische en logische juistheid van het XBRL-bestand, zoals: Voldoet het bestand aan de XBRL-standaard? Zijn de gebruikte digitale handtekeningen geldig? Waren de ondertekenaars op dat moment tekenbevoegd? Hoort deze controleverklaring wel bij deze jaarrekening?

Figuur 1. Conceptuele procesgang



- **Functionele juistheid**

De specificaties zullen in de loop van de tijd uitgebreid worden met eisen aan de functionele juistheid zoals: Is de debetzijde van de balans in evenwicht met de creditzijde? Sluiten de getallen in de toelichtingen en tabellen wel aan bij de balans en resultatenrekening? Indien niet aan de eisen uit de specificatie wordt voldaan, kan dit betekenen dat de accountant zijn controleverklaring niet aan de jaarrekening kan koppelen noch kan ondertekenen. Dit zijn nog maar eenvoudige voorbeelden maar het illustreert wel de potentie van de toepassing van XBRL, juist voor de accountant.

Drie elementen in NBA Taxonomie toegevoegd

Daar waar de NT gebruikt wordt om de jaarrekening zelf in XBRL-vorm te kunnen opstellen, is voor een controleverklaring in XBRL-formaat de NBA Taxonomie (NBAT) ontwikkeld. De NBAT is niets anders dan de gestandaardiseerde digitale-elementstructuur van de huidige controleverklaring (zie figuur 2). Ieder element zou je kunnen vergelijken met een digitaal label dat je aan een stuk tekst of een cijfer kunt hangen.

De NBAT is gebaseerd op de Nadere voorschriften controle- en overige standaarden (NV COS) die onderdeel uitmaken van de Handleiding Regelgeving Accountancy (HRA), deel 1a van januari 2012. De huidige NBA richt zich vooral op het opstellen van beoordelings-, samenstel- en controleverklaringen over SBR-rapportages.

In de NBAT zijn drie elementen toegevoegd als gevolg van de conceptuele aanpak van SBR Assurance:

- een disclaimer waarin wordt duidelijk gemaakt dat alleen alle elementen samen de verklaring vormen;
- het type hashfunctie dat gebruikt wordt om de verklaring aan de jaarrekening te koppelen;

- de hashwaarde van de jaarrekening waarop de verklaring betrekking heeft.

Zie figuur 3.

Om met de NBAT een verklaring te maken is software nodig die op basis van de structuur en definities in de NBAT de inhoud van de verklaring vastlegt in een XBRL-bestand.

Koppelen en ondertekenen

Het digitaal koppelen van de jaarrekening en de verklaring vindt plaats door het berekenen van de hashwaarde over de jaarrekening. Zodra er daarna ook maar iets verandert in de jaarrekening, komt een daarna berekende hashwaarde niet meer overeen met de originele waarde. De berekende hashwaarde wordt opgenomen in de verklaring (stap 2 van de procesgang). Hiermee wordt exact en onlosmakelijk vastgelegd op welke jaarrekening de verklaring betrekking heeft, iets wat in de

huidige (papieren) situatie niet met een zelfde betrouwbaarheid mogelijk is.

Gekozen voor XAdES-specificaties

Binnen de conceptuele aanpak van SBR Assurance is voor het ondertekenen gekozen voor digitale handtekeningen conform de XML Advanced Electronic Signatures (XAdES) specificaties. Deze worden gebruikt binnen het PKIOverheidsraamwerk van de Nederlandse regering.

Drie verschillende digitale handtekeningen

Zoals uit de procesgang al blijkt is er op drie verschillende momenten een digitale handtekening nodig, elk moment door een verschillende persoon:

- **Tekeningsbevoegd bestuurder**

Ten eerste de digitale ondertekening van de jaarrekening zelf door een tekeningsbevoegd bestuurder van de organisatie voordat deze jaarrekening

Figuur 3. NBA Taxonomie



naar de accountant gestuurd wordt. Deze bestuurder heeft daarvoor een persoonsgebonden certificaat nodig dat gekoppeld is aan het Handelsregister.

- **Accountant**

Ten tweede de digitale ondertekening van de verklaring bij de jaarrekening door de accountant, nadat hij deze aan elkaar gekoppeld heeft. De accountant heeft hiervoor een persoonsgebonden beroepscertificaat nodig, dat gekoppeld is aan het register van de NBA.

- **Container**

Ten derde de ondertekening van de combinatie van jaarrekening en verklaring in een zogenaamde ‘container’ met een organisatiegebonden certificaat zodat duidelijk is welke organisatie feitelijk de gecontroleerde jaarrekening verstuurt.

5. Overige bouwstenen

Naast de drie essentiële bouwstenen zijn er nog drie bouwstenen nodig voor SBR Assurance. Deze bouwstenen helpen de accountant om in de praktijk met SBR Assurance aan de slag te gaan.

- **Verklaring teksten**

De NBA Taxonomie structureert de verklaring, maar schrijft geen bewoordingen voor. De specifieke teksten moet de accountant zelf bedenken. Omdat het object van onderzoek verandert van een papieren in een digitale jaarrekening zullen ook een aantal bewoordingen moeten worden aangepast. De NBA biedt haar leden daarvoor het gebruik van een verklaringengenerator aan op basis van standaardteksten, maar een aantal accountantskantoren heeft een eigen verklaringengenerator in gebruik. De NBA Verklaringengenerator wordt momenteel geschikt gemaakt voor XBRL.

- **Praktijkhandreiking**

De NBA heeft een document opgesteld waarin zowel procesmatig als vaktechnisch gedetailleerd wordt

beschreven wat een accountant moet weten, doen en gebruiken als hij in een SBR-omgeving assurance gaat geven.

- **Opleiding en training**

Hoewel SBR Assurance geen fundamentele wijziging van de jaarrekeningcontrole inhoudt, blijkt uit de praktijkhandreiking wel dat op een behoorlijk aantal wezenlijke punten in en rond het controleproces anders gedacht en gehandeld moet worden. Daarnaast gaat de accountant meer gebruik maken van nieuwe tools en technieken. Deze veranderingen rechtvaardigen een gerichte training voor de accountants in de praktijk en voldoende ruimte in de opleiding van de toekomstige accountants. Zowel binnen de NBA als binnen de accountantskantoren wordt nu gewerkt aan het realiseren daarvan.

Het zal duidelijk zijn dat de implementatie van SBR Assurance niet alleen een (vak)technische exercitie is maar zeker ook de nodige hoeveelheid project- en verandermanagement zal vergen.

6. Conclusie

De ontwikkeling van het SBR Assurance-concept door de NBA op verzoek van het SBR Programma heeft tot een innovatieve aanpak geleid waarmee Nederland als eerste land in de wereld een volwaardige, en in sommige aspecten zelfs een superieure, vervanger voor de papieren verklaring heeft. Daarmee past SBR Assurance naadloos in de brede maatschappelijke trend van digitalisering en legt het de basis voor toekomstige innovaties.



Transacties onder gemeenschappelijke leiding: veel keuzes, maar niet allemaal beschikbaar

Sinds kort hebben we in Nederland regelgeving over transacties onder gemeenschappelijke leiding. De nieuwe Richtlijn biedt mogelijkheden, maar ook beperkingen in de geconsolideerde en enkelvoudige jaarrekening.

Maarten Hartman - Vaktechnisch bureau (National Office), Assurance

1. Roep om regelgeving rondom gemeenschappelijke leiding krijgt gehoor

De verslaggeving onder gemeenschappelijke leiding is een thema dat bij veel ondernemingen, accountants en toezichthouders de aandacht trekt. Waarom? Het gebeurt vaak, het komt vaak voort uit belangrijke herstructureringen binnen een groep en er is hoegenaamd geen 'formele' internationale regelgeving over. Dit laatste heeft ertoe geleid dat op verschillende manieren wordt gerapporteerd over dergelijke transacties. Bij de International Accounting Standards Board (IASB) is herhaaldelijk gevraagd om tot nadere regelgeving te komen. Vooralsnog met weinig succes. IFRS heeft geen formeel standpunt hoe hiermee om te gaan.

Tot voor kort had ook de Nederlandse verslaggeving geen regelgeving rond transacties onder gemeenschappelijke leiding. Maar sinds kort, en vanaf de RJ-editie 2014 in definitieve vorm, heeft de

Raad voor de Jaarverslaggeving (RJ) de handschoen opgepakt en regelgeving uitgevaardigd. Voor de geconsolideerde jaarrekening is dat RJ 216.503, voor de enkelvoudige jaarrekening is dat RJ 214.305 en 343. Overigens is ook binnen Europa geconstateerd dat regelgeving moet worden ingevoerd. De nieuwe Accounting Directive (die ook in de Nederlandse wet in Titel 9 wordt geïmplementeerd) heeft bepalingen over de verwerking van bedrijfscombinaties binnen een groep.

2. Definitie gemeenschappelijke leiding

In de nieuwe richtlijnen wordt geen nadere definitie gegeven van gemeenschappelijke leiding, of 'common control'. IFRS 3 geeft wel nadere informatie, die ook gebruikt wordt in Nederlandse omstandigheden. In het kort:

Een bedrijfscombinatie onder gemeenschappelijke leiding is een bedrijfscombinatie waarin de uiteindelijke zeggenschap over alle bij de bedrijfscombinatie betrokken entiteiten of bedrijven door dezelfde partij of partijen wordt uitgeoefend, zowel voor als na de bedrijfscombinatie.

Een bedrijfscombinatie, of 'business combination', is een transactie of andere gebeurtenis waarin een overnemende partij zeggenschap verkrijgt over een of meer bedrijven. In de Nederlandse terminologie spreken we van een overname.

Nieuwe RJ-richtlijn kan zelfs hoofd van de groep raken

De belangrijkste consequentie van deze toelichting op 'gemeenschappelijke leiding' is dat er 'boven in de groep' op geconsolideerd niveau niets wijzigt. De consequenties van een bedrijfscombinatie en de verslaggevingsissues spelen zich vooral af op ieder mogelijk tussenhoudsterniveau. Maar het is zelfs mogelijk dat ook juridisch het hoofd van de groep wordt geraakt door deze nieuwe regelgeving. Zie voorbeeld 1.

Onderstaande voorbeelden laten een aantal mogelijkheden zien van transacties onder gemeenschappelijke leiding. De vraag over de toe te passen grondslagen geldt voor de rode entiteiten die nieuw verkregen deelnemingen moeten verantwoorden. Ook nieuwe topholdings kunnen geraakt worden door de nieuwe verslaggeving.

3. Drie methoden voor bedrijfscombinatie onder gemeenschappelijke leiding

In de nieuwe Richtlijn (RJ 216.503) zijn drie methoden benoemd die de verkrijgende partij in de geconsolideerde jaarrekening kan hanteren bij een fusie of overname van een onderneming onder gemeenschappelijke leiding.

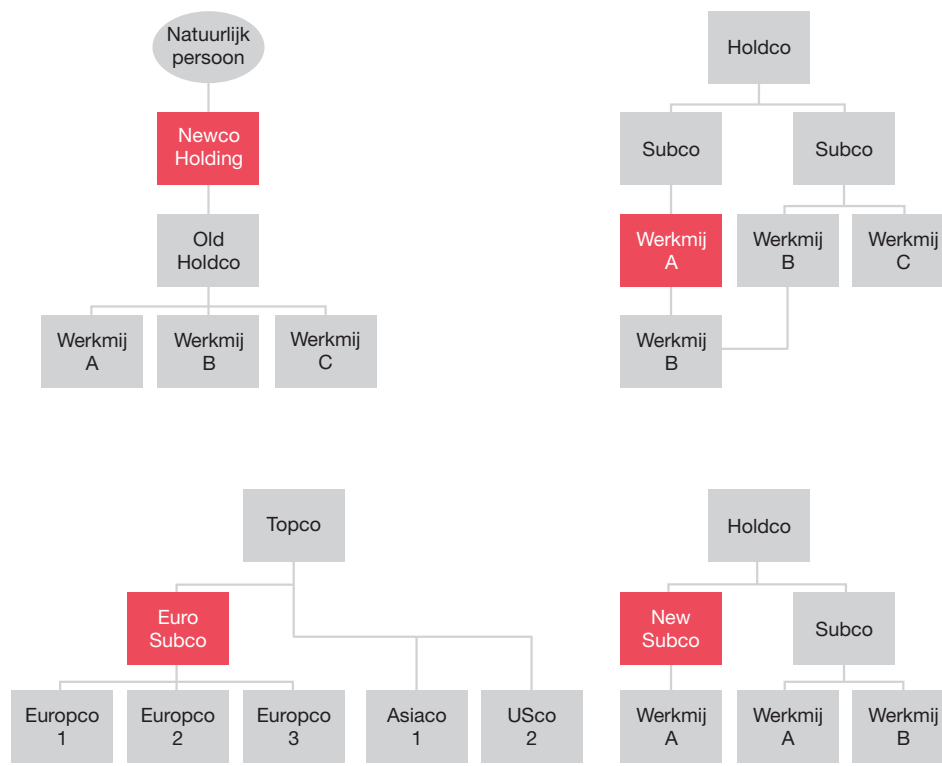
- Purchase-accountingmethode. Dit is de methode die ook gehanteerd wordt als sprake is van een 'externe' overname;
- 'Pooling of interests'-methode. Deze wordt ook wel de 'samensmelting van belangen'-methode of predecessormethode genoemd;
- 'Carry-over accounting'-methode.

Alle drie de methoden hebben hun beperking in toepasbaarheid.

Samenvatting

De Raad voor de Jaarverslaggeving heeft regelgeving uitgevaardigd over transacties onder gemeenschappelijke leiding. Daarbij zijn drie methoden benoemd die de verkrijgende partij in de geconsolideerde jaarrekening kan hanteren bij de verwerking van een fusie of overname van een onderneming onder gemeenschappelijke leiding. Maar vooral de purchase-accountingmethode mag niet in alle omstandigheden. Ook gelden de nieuwe grondslagen voor de enkelvoudige jaarrekening, ook als er geen geconsolideerde jaarrekening wordt opgemaakt. Dit zal met name gelden voor enkelvoudige jaarrekeningen waarbij deelnemingen worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs waarbij de tussenhoudstervrijstelling wordt gehanteerd. Vaak dan zal eerste waardering tegen reële waarde niet mogelijk zijn.

Voorbeeld 1. Transacties onder gemeenschappelijke leiding



De purchase-accountingmethode: de transactie alsof gedaan met een derde

De purchase-accountingmethode is de methode die moet worden toegepast alsof de transactie met een derde wordt gedaan. Dit houdt in dat de vereisten van RJ 216 paragraaf 2 worden toegepast:

- vaststellen van de verkrijgingsprijs (geldbedrag of equivalent en/of reële waarde van overgedragen eigen aandelen); en
- bepalen van de reële waarde van de verkregen activa en verplichtingen in de overname.

Het verschil tussen de twee elementen is de goodwill.

Deze methode is voor transacties onder gemeenschappelijke leiding slechts mogelijk 'indien recht wordt gedaan aan de economische realiteit van de

transactie'. Wat houdt deze 'economische realiteit' in? Simpelweg, zowel de verkrijgende partij als de overgenomen partij moeten daadwerkelijk bestaan uit operationele activiteiten (het moeten beide 'businesses' zijn) en er moet een economische rationale zijn voor het samenbrengen van deze activiteiten: verder realiseren van synergie-effecten of betere aansturingsmogelijkheden voor gecombineerde activiteiten. De verkrijgende entiteit moet beoordelen en beargumenteren of er sprake is van economische realiteit.

Capital restructuring: geen economische realiteit

Wat niet kwalificeert is het oprichten van een nieuwe entiteit (Newco) die een belang overneemt elders in de groep onder uitgifte van eigen aandelen. Deze Newco heeft zelf geen operationele activiteit. Er is dus geen sprake van een overname met economische realiteit. Het gebruiken van een Newco voor het samenstellen van een nieuwe (sub)-groep wordt aangemerkt als een 'capital restructuring': een bestaand (deel van een) groep krijgt een nieuw groepshoofd, maar de economische realiteit van de groep wijzigt niet. Zou de purchase-accountingmethode worden toegepast, dan zou ook moeten worden vastgesteld wie economisch de overnemende partij is. Veelal geldt dat er sprake is van een 'omgekeerde overname'. De geconsolideerde jaarrekening van de nieuwe subgroep onder de Newco is dan een voortzetting van de overgenomen entiteit. De subgroep heeft alleen juridisch een nieuwe moeder gekregen, maar economisch is er niets veranderd aan de subgroep. In dit geval moet de geconsolideerde jaarrekening van de Newco worden ingericht op basis van de 'pooling of interest'-methode (de volgende methode): de groep heeft altijd al bestaan, er is alleen een nieuwe entiteit aan de bovenkant bijgekomen.

De 'pooling of interest'-methode: eenvoudig en inzichtelijk

De 'pooling of interest'-methode houdt in dat de geconsolideerde jaarrekening van de nieuwe gecombineerde groep wordt

verantwoord alsof de belangen altijd al bij elkaar waren: er was namelijk al sprake van gemeenschappelijke leiding. De RJ bepaalt dat in dit geval paragraaf 3 van RJ 216 wordt toegepast, waarbij activa en verplichtingen en baten en lasten worden gevoegd in het boekjaar en vergelijkende cijfers als ware de samenvoeging vanaf het begin van de boekjaren een feit. Ook de nieuwe Europese Accounting Directive, de toekomstige basis van Titel 9 BW 2, stelt met zoveel woorden dat verkrijging kan plaatsvinden tegen boekwaarden. Het is nog af te wachten of in Titel 9 de keuzemogelijkheid wordt gegeven dan wel pooling of interest expliciet wordt voorgeschreven in deze situaties.

Bij de toepassing van de 'pooling of interest'-methode ontstaan geen nieuwe goodwill en reëlewaardeaanpassingen zoals bij de purchase-accountingmethode. Wel kan deze

worden afgeleid uit de geconsolideerde jaarrekening van de uiteindelijke groep, zoals voorbeeld 2 laat zien.

Indien de verkrijgende partij bijvoorbeeld de verkrijgingsprijs betaalt in geld, dan wordt het verschil tussen de verkrijgingsprijs en de verkregen nett0-boekwaarde (inclusief de al bestaande afgeleide reëlewaardeaanpassingen en goodwill binnen de groep) verwerkt in het eigen vermogen. Dit laatste wordt aangemerkt als een storting op of onttrekking aan het eigen vermogen als onderdeel van een aandeelhouderstransactie.

'Carry-over accounting'-methode: als pooling, maar pas vanaf moment verkrijging

De 'carry-over accounting'-methode is feitelijk dezelfde methode als de 'pooling of interest'-methode. Ook hier wordt

Nieuwe subgroep maakt geconsolideerde jaarrekening op als afgeleide van totale groep

Ook al lijkt de 'pooling of interest'-methode eenvoudig, toch past hier een opmerking. De gemeenschappelijke leiding houdt in dat veelal sprake is van één partij met zeggenschap die ook een geconsolideerde jaarrekening opmaakt. De nieuwe subgroep maakt haar geconsolideerde jaarrekening op als afgeleide van de totale groep: dit zijn dan de boekwaarden van activa, verplichtingen en baten en lasten zoals zij geconsolideerd in de hoogste groep zijn opgenomen. Zie voorbeeld 2.

Voorbeeld 2

Holding H heeft twee rechtstreekse 100%-deelnemingen, A en B. Deelneming B is extern verkregen op 1 april 2013. Per die datum heeft H de purchase-accountingmethode toegepast in haar geconsolideerde jaarrekening. Als gevolg hiervan zijn reëlewaardeaanpassingen op vaste activa van € 1.000 geïdentificeerd en € 1.500 goodwill geactiveerd. De nettovermogenswaarde van B bedraagt € 3.000 (exclusief reëlewaardeaanpassingen en goodwill).

Deelneming A verkrijgt deelneming B van haar moeder Holding H op 1 november 2014 en wil de 'pooling of interest'-methode toepassen in haar geconsolideerde jaarrekening over 2014. Is dit mogelijk? Ja, dit is mogelijk, maar:

- De 'pooling of interest'-methode kan alleen teruggaan tot 1 april 2013, aangezien toen pas de gemeenschappelijke leiding is ontstaan via Holding H.
- De nettoboekwaarde van B ad € 5500, op te nemen vanaf 1 april 2013, wordt ontleend aan de geconsolideerde gegevens van H, dus inclusief de goodwill van € 1500 en de reëlewaardeaanpassingen van € 1000. De nettoboekwaarde van € 5500 is namelijk de waarde die hoort bij de gezamenlijke activiteit als afgeleide van de geconsolideerde jaarrekening van H.

in de geconsolideerde jaarrekening de overgenomen onderneming ‘gevoegd’ met de boekwaarden die golden voor de groep. Echter, slechts vanaf het moment dat daadwerkelijk zeggenschap is verkregen.

In tegenstelling tot het uitgangsprincipe bij pooling, waarbij gesteld wordt dat de geconsolideerde jaarrekening van de nieuwe subgroep altijd al heeft bestaan, geldt hier dat de verkrijgende partij pas vanaf het moment van verkrijging zeggenschap de overgenomen entiteit verantwoordt. Ook hier ontstaan geen nieuwe reëlewaardeaanpassingen of goodwill en worden verschillen in de verkrijgingsprijs en de nettoboekwaarde verwerkt in het eigen vermogen. Zie voorbeeld 3.

4. Grondslagen ook nader beschreven voor enkelvoudige jaarrekening

De RJ heeft de grondslagen rond transacties onder gemeenschappelijke leiding ook uitgebreid naar de enkelvoudige jaarrekening in RJ 214.305 en 343. Deze grondslagen gelden ook indien er geen geconsolideerde jaarrekening wordt opgemaakt, bijvoorbeeld bij toepassing van de tussenhoudstervrijstelling op grond van artikel 2:408 BW.

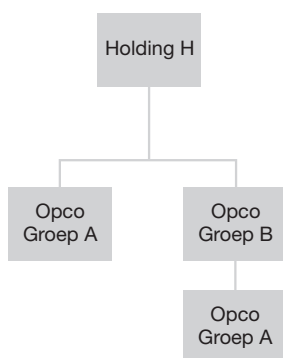
Enkelvoudige jaarrekening: volg de gekozen methode in geconsolideerde jaarrekening

Indien er wel een geconsolideerde jaarrekening wordt opgemaakt, wordt

dezelfde methode gehanteerd in de enkelvoudige jaarrekening. Let wel, dit gaat om de verwerking van de (nieuw verworven) deelneming gewaardeerd tegen de nettovermogenswaardemethode. Uit de Nederlandse toepassing volgt dat de nettovermogenswaarde van de deelneming wordt afgeleid uit de grondslagen die worden gehanteerd in de geconsolideerde jaarrekening. Hierdoor is meestal het enkelvoudige eigen vermogen gelijk aan dat in de geconsolideerde jaarrekening.

In tabel 1 staan de mogelijke combinaties uitgewerkt, waarbij de gekozen methode voor de geconsolideerde jaarrekening bepalend is voor de enkelvoudige jaarrekening.

Voorbeeld 3. Toepassing van de drie methoden



Holding H verkoopt Opco Groep A aan Opco Groep B. De verkrijgingsprijs bedraagt € 200 en de transactie heeft economische realiteit.

Overige gegevens	Reële waarde nettoactiva en verplichtingen A	Boekwaarde nettoactiva en verplichtingen A
Ten tijde van transactie	150	70
Begin boekjaar t-1	Nvt	40

De verwerking in de geconsolideerde jaarrekening van Opco Groep B is als volgt met toepassing van de drie verschillende methoden:

	Openingsbalans t-1	Datum transactie
Purchase-accountingmethode	-	Nettoactiva € 150 Goodwill € 50 @Bank € 200
‘Pooling of interest’-methode	Nettoactiva € 40 @Eigen vermogen € 40	Eigen vermogen € 200 @Bank € 200 Noot: resultaat € 30 vanaf t-1 tot datum transactie wordt tot aan transactie in relevante periode volgens de geldende geconsolideerde grondslagen verwerkt en toegevoegd aan eigen vermogen.
‘Carry-over accounting’-methode	-	Nettoactiva € 70 Eigen vermogen € 130 @Bank € 200

De in dit voorbeeld uitgewerkte toepassing geldt voor de geconsolideerde jaarrekening.

Tabel 1. Mogelijke combinaties enkelvoudige jaarrekening

		Gekozen methode geconsolideerde jaarrekening		
	Combinatie-opties	Purchase-accountingmethode	'Pooling of interest'-methode	'Carry-over accounting'-methode
Enkelvoudige jaarrekening	Purchase-accountingmethode	Ja, mits sprake van economische realiteit	-	-
	'Pooling of interest'-methode	-	Alleen bij juridische fusie mogelijk	-
	'Carry-over accounting'-methode	-	Noodzakelijk bij capital restructuring	Ja

Toelichting:

- *Purchase-accountingmethode*

Indien sprake is van economische realiteit om deze methode toe te passen, wordt deze ook gevolgd in de enkelvoudige jaarrekening (RJ 214.343 en RJ 216.503).

- *'Pooling of interest'-methode*

Wordt deze methode geconsolideerd gevolgd, dan wordt in de enkelvoudige jaarrekening de 'carry-over accounting'-methode gehanteerd. De 'pooling of interest'-methode is wel mogelijk indien ook sprake is van een juridische fusie tussen de relevante entiteiten.

- *'Carry-over accounting'-methode*

In dit geval wordt zowel geconsolideerd als enkelvoudig de 'carry-over accounting'-methode toegepast. De 'carry-over accounting'-methode is geconsolideerd niet mogelijk indien sprake is van een capital restructuring. Enkelvoudig past de 'carry-over accounting'-methode wel, aangezien hier meer de juridische datum van verkrijging wordt gevolgd.

5. Geen geconsolideerde jaarrekening? Let dan op bij waardering tegen verkrijgingsprijs

De nieuwe regelgeving van de RJ lijkt gestoeld op het zo veel mogelijk aansluiten van de methoden in de enkelvoudige jaarrekening met die in de geconsolideerde jaarrekening (RJ 214.343 en RJ 216.503), vooral door de voortzetting van de geconsolideerde methoden in de toepassing van de netto-vermogenswaardemethode. Indien er geen geconsolideerde jaarrekening wordt opgemaakt, bijvoorbeeld door toepassing van de consolidatievrijstelling, worden deelnemingen veelal gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs (zie RJ 214.325). Tot de RJ-editie 2013 was RJ 214.305 bepalend voor de vaststelling van de eerste waardering, onder meer ter vaststelling van de verkrijgingsprijs: de verkrijgingsprijs wordt gesteld op het geldbedrag of

equivalent daarvan, dan wel de reële waarde van de andere tegenprestatie in ruil voor het kapitaalbelang in de deelneming.

Purchase-accountingmethode blijft van toepassing voor transacties met derden

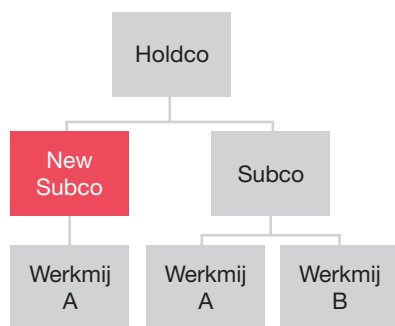
Transacties onder gemeenschappelijke leiding worden vaak uitgevoerd door verkrijging van het belang onder uitgifte van aandelen. In dit geval gold onder de oude regelgeving de verdere bepaling in die alinea. Deze kwam erop neer dat, via de verwijzing naar de bepaling van de verkrijgingsprijs volgens de purchase-accountingmethode, de uitgegeven aandelen (en dus de verkregen deelneming) werden gewaardeerd tegen reële waarde. Deze reële waarde is dan de voortgezette verkrijgingsprijs. Deze methode blijft van toepassing voor transacties met derden.

Eerste waardering tegen reële waarde alleen bij economische realiteit

Maar ten aanzien van transacties onder gemeenschappelijke leiding wordt nu verwezen naar de drie bovenstaande methoden. In de meeste gevallen zal dit de toepassing van de 'carry-over accounting'-methode inhouden. Het bij eerste verwerking waarderen tegen reële waarde is slechts van toepassing als recht wordt gedaan aan de economische realiteit via de toepassing van de purchase-accountingmethode. Bij de purchase-accountingmethode wordt namelijk ook vastgesteld wie feitelijk de overnemende partij is. Indien (enkelvoudig) een Newco wordt opgericht als tussenhouder, en een werkmaatschappij verkrijgt via uitgifte van aandelen, zou dit niet een transactie zijn met 'substance', economische realiteit. Dergelijke transacties zijn aan te merken als een capital restructuring, eerste waardering tegen reële waarde is niet beschikbaar. In

deze gevallen wordt de verkrijgingsprijs ontleend aan de boekwaarde binnen de groep (de nettovermogenswaarde). Zie voorbeeld 4: de mogelijkheid tot het waarderen tegen reële waarde is nu aanzienlijk beperkt. Deze waardering is namelijk een afgeleide van de purchase-accountingmethode. Deze methode vereist dat er sprake is van een economische realiteit. Dit zal veelal met een interne herstructurering met nieuw opgerichte tussenhoudster niet het geval zijn. Dit leidt in de praktijk tot nadrukkelijke aanpassingen van verslaggeving.

Voorbeeld 4. Verrijingsprijs ontleend aan boekwaarde binnen groep



Holdco richt een nieuwe tussenhoudster op (New subco), waarbij de werkmaatschappij A wordt verkregen onder uitgifte van aandelen. Een dergelijke transactie heeft geen economische realiteit. De deelneming in A wordt door New subco niet gewaardeerd tegen reële waarde. Welke waarde kan wel? De Richtlijnen hierover geven geen informatie, maar alternatieven zijn:

- de boekwaarde zoals opgenomen in Subco, indien deze entiteit dezelfde grondslagen hanteert als New subco (bijvoorbeeld verkrijgingsprijs);
- de nettoboekwaarde zoals deze is opgenomen in de consolidatie van Holdco. De (geconsolideerde) nettovermogenswaarde is dan de eerste en vervolgwaaardering onder toepassing van waardering tegen verkrijgingsprijs.

6. Conclusie

De nieuwe bepalingen in de Richtlijnen rond transacties onder gemeenschappelijke leiding geven duidelijkheid over de mogelijkheden en beperkingen van verwerking. De drie genoemde methoden waren in de praktijk al gangbaar. Duidelijk is wel dat de toepassing van de purchase-accountingmethode alleen mogelijk is als

sprake is van economische realiteit. In de praktijk was dit voor de geconsolideerde jaarrekening al onderkend. Deze vereiste is nu verlengd naar de enkelvoudige jaarrekening en zal vooral impact hebben daar waar ook uitsluitend een enkelvoudige jaarrekening wordt opgemaakt. De eerste waardering van deelnemingen tegen reële waarde zal hierdoor beperkt worden.



Nieuwe Richtlijn vastgoedwaardering is complex

Vanaf het verslagjaar 2012 passen woningcorporaties de nieuwe RJ 645 toe. In de praktijk blijkt de verantwoording van vastgoedwaardemutaties voor de verschillende vastgoedcategorieën complex. Dit artikel gaat in op ervaringen en inzichten na twee jaar toepassen van de nieuwe RJ 645.

Sander Frissen - sectorgroep woningcorporaties, Assurance

1. Verslaglegging woningcorporaties sluit aan op algemene Richtlijnen

De nieuwe Richtlijn 645 voor woningcorporaties is ten opzichte van de vorige versie (2005) in omvang beperkt. Dit komt doordat voor woningcorporaties geen uitzonderingen meer zijn toegestaan ten opzichte van de (reguliere) Richtlijnen voor de jaarverslaggeving (hierna: Richtlijnen). Dit betekent dat woningcorporaties bij hun verslaggeving de Richtlijnen integraal moeten toepassen en moeten aansluiten op de algemeen geldende Richtlijnen.

Bij de toepassing van de nieuwe Richtlijn heeft de woningcorporatie een aantal keuzes moeten maken voor de waardering van het vastgoed. Deze waarderingskeuzes hangen nauw samen met de classificatie van het vastgoed. De classificatie betreft het onderverdelen naar sociaal of commercieel vastgoed op objectniveau. Verandert een object van typologie, dan wordt het betreffende vastgoed geherclassificeerd (RJ 645.213).

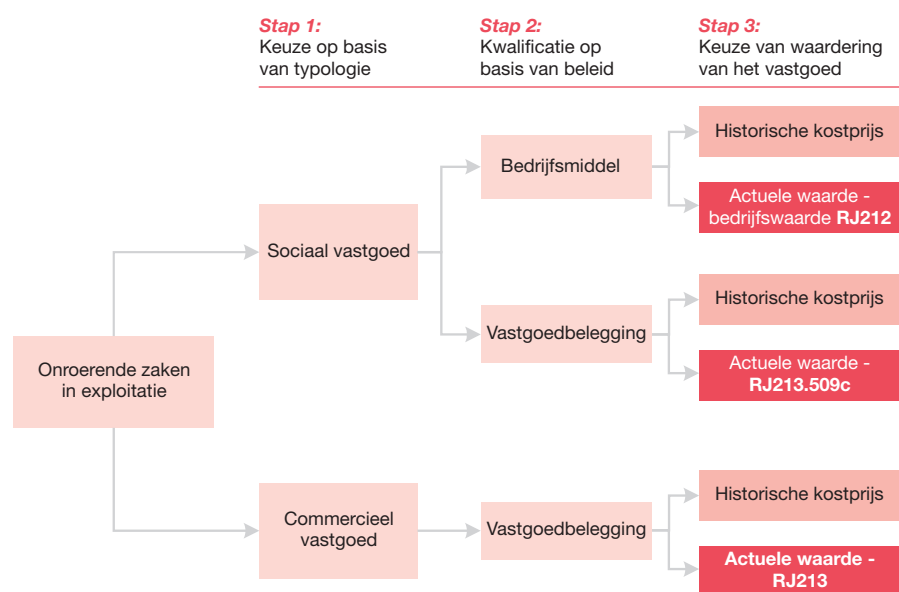
De keuzes met betrekking tot de waardering van het vastgoed betreffen:

- Wordt de verslaggeving gebaseerd op het kostprijsmodel of op het actuele-waardemodel?
- Kwalificeert de toegelaten instelling haar vastgoed als bedrijfsmiddel of als vastgoedbelegging?

Deze keuzes zijn van groot belang bij de uitwerking van de waarderingsgrondslagen voor het vastgoed in de jaarrekening. Zie figuur 1 en 2.

In de praktijk is de keuze om het sociaal vastgoed tegen actuele waarde onder RJ 212 (de bedrijfswaarde) en het

Figuur 1. Keuzemodel



Figuur 2. Balansmodel 2 activazijde

Model (geconsolideerde) Balans	
Balans per 31 december 201X (x € 1.000)	31-12-201X
ACTIVA	
Vaste activa	
Immateriële vaste activa	...
.....	
Materiële vaste activa	
• Sociaal vastgoed in exploitatie	
• Vastgoed in ontwikkeling bestemd voor eigen exploitatie	...
• Onroerende zaken en roerende zaken ten dienste van de exploitatie	
Vastgoedbeleggingen	
• Commercieel vastgoed in exploitatie	
• Sociaal vastgoed in exploitatie gekwantificeerd als vastgoedbelegging	...
• Onroerende zaken verkocht onder voorwaarden	
• Vastgoed in ontwikkeling bestemd voor eigen exploitatie	
Financiële vaste activa	...
.....	
Vlottende activa	...
Voorraden	...
.....	
Onderhanden projecten	...
Vorderingen	...
.....	
Effecten	...
Liquide middelen	...
Totaal	...

Model Winst-en-verliesrekening	
Winst-en-verliesrekening over 201X (x € 1.000) gecombineerd model - categoriaal	31-12-201X
Bedrijfsopbrengsten	...
.....	
Bedrijfslasten	
• Afschrijvingen op (im)materiële vaste activa en vastgoedportefeuille	
• Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille	...
.....	
Niet-gerealiseerde waardeveranderingen vastgoedportefeuille	...
Uit de overige reserves gerealiseerde herwaardering	
Financiële baten en lasten	...
.....	
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening voor belastingen	...
.....	
Resultaat uit gewone bedrijfsuitoefening na belastingen	...
.....	
Resultaat na belastingen	...

commercieel vastgoed tegen actuele waarde onder RJ 213 (de marktwaarde in verhuurde staat) te waarderen een veelvoorkomende uitwerking.

Presentatie complex door diversiteit posten

De presentatie van de diverse vastgoedwaardemutaties in de bedrijfswaardevariant blijkt in de praktijk echter complex. Oorzaak hiervan is de diversiteit van

Samenvatting

In het maatschappelijk verkeer is de laatste jaren veel aandacht voor de waardering van vastgoed. Woningcorporaties ervaren dit ook, waarbij door de toepassing van de nieuwe Richtlijn 645 geen uitzonderingen meer zijn toegestaan ten opzichte van de (reguliere) Richtlijnen voor de jaarverslaggeving. De presentatie van de diverse vastgoedwaardemutaties, mede veroorzaakt door de verschillende typen vastgoed die een woningcorporatie in haar bezit heeft, blijkt in de praktijk complex. Dit artikel gaat in op de verslaggevingsregels en hoe de diverse vastgoedwaardemutaties op eenduidige wijze in de jaarrekening gepresenteerd kunnen worden.

presentatieregels in de jaarrekening waarop de diverse vastgoedwaardemutaties van het sociaal en commercieel vastgoed gepresenteerd moeten worden. Dit wordt veroorzaakt door de diversiteit aan posten in de jaarrekening waarop de diverse soorten waardemutaties voor de verschillende typen vastgoedobjecten (sociaal en commercieel) moeten worden gepresenteerd. Hierdoor zijn rondrekeningen en verbanden in een (concept)jaarrekening vaak niet gemakkelijk te leggen. Daarbij komt dat de vastgoedwaardemutaties voor de verslagjaren 2012 en 2013 door diverse corporaties op basis van complexe spreadsheets zijn bepaald. De oorzaak hiervan was het ontbreken van toereikende vastgoedactivamodules. De verwachting is dat ict-leveranciers vastgoedactivamodules zullen (door)ontwikkelen waardoor corporaties beter gefaciliteerd zijn voor de registratie van hun vastgoed. Hierdoor zal naast de transparantie van verslaglegging, ook de efficiency en de betrouwbaarheid om te komen tot deze verantwoording worden geoptimaliseerd.

De navolgende paragrafen gaan in op de voornaamste waardemutaties en de presentatiewijze van deze waardemutaties voor de jaarverslaggeving.

2. Waardemutaties sociaal vastgoed als bedrijfsmiddel (bedrijfswaarde)

Initiële waardering

Woningcorporaties verhuren vanuit hun maatschappelijke rol niet marktconform. Voor de waardering van het onroerend goed brengt dat met zich mee dat de in de toekomst uit de exploitatie te realiseren economische voordelen (realiseerbare waarde op basis van RJ 645.208 - de bedrijfswaarde) veelal lager zijn dan de vervaardigings- of verkrijgingsprijs van het vastgoed. Dit deel, de 'onrendabele top', wordt in het eerste jaar dat het vastgoed wordt verwerkt als bijzondere waardevermindering ten laste van het resultaat gebracht. Deze 'onrendabele top' wordt als bedrijfslast verantwoord onder Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille.

De vervolgwaardering van de bedrijfswaarde is in figuur 3 gestileerd weergegeven. Hierbij blijken, over de gebruiksduur van het vastgoedobject (de restant levensduur), verschillende waardemutaties die op verschillende wijze in de jaarrekening gepresenteerd worden.

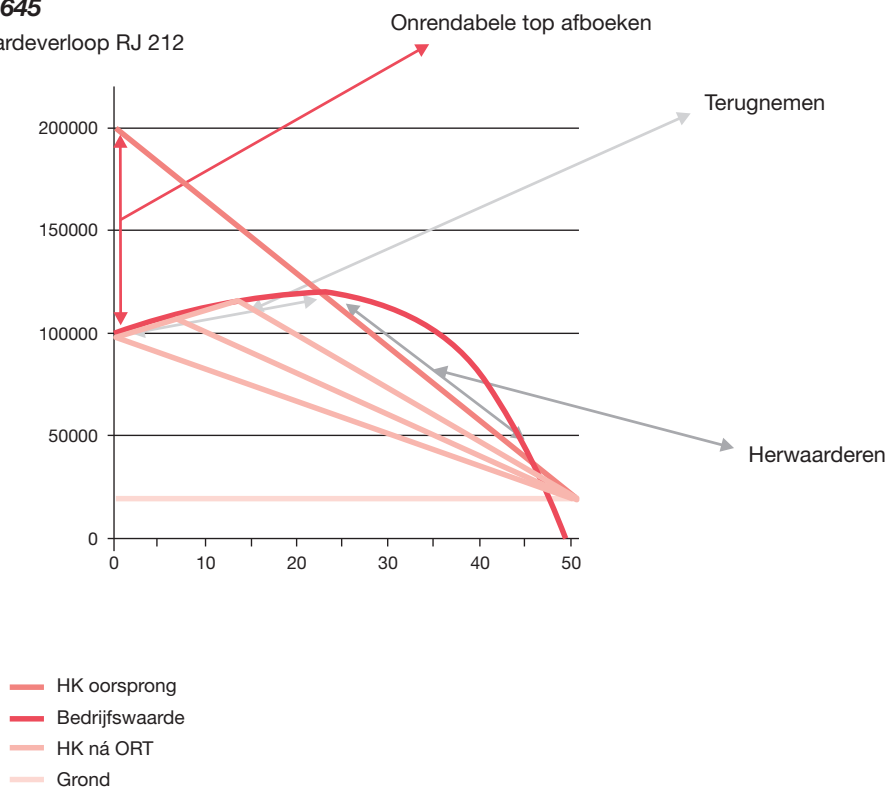
Afschrijving vastgoed door beperkte levensduur

Voor sociaal vastgoed gekwalificeerd als bedrijfsmiddel moet het actuele waardemodel conform RJ 212 'Materiële vaste activa' worden toegepast (RJ 645.210). Dit betekent dat de kosten van een actief stelselmatig worden toegerekend aan de levensduur in de vorm van jaarlijkse afschrijvingen (RJ 212.426). Dit brengt onder meer met zich mee dat bij toepassing van de waarderingsgrondslag bedrijfswaarde jaarlijks een afschrijvingslast moet worden verantwoord. Dit is een nieuw uitgangspunt voor woningcorporaties ten

Figuur 3. Gestileerde weergave waardemutaties levensduur

RJ 645

Waardeverloop RJ 212



opzichte van de oude RJ 645 waarin niet op de bedrijfswaarde werd afgeschreven.

Het vastgoed van corporaties kan in de RJ 212-vastgoedbenadering (bedrijfsmiddel) worden beschouwd als een voorraad prestatie-eenheden waarvan de waarde vanwege de beperkte gebruiksduur en door gebruik, in de tijd gezien afneemt. Er is daarom sprake van veroudering die tot uitdrukking komt in een afname van de resterende gebruiksduur. Voor de woningen in exploitatie kan bij regulier onderhoud en een normale verhuurbaarheid, een jaarlijks gelijkmatig aflopend prestatievermogen gedurende de gebruiksduur worden verondersteld. In dat geval sluit de methode van lineaire afschrijving het beste aan op de wijze van gebruik van het actief.

Deze afschrijvingslast wordt in de winst-en-verliesrekening verwerkt als Bedrijfslast - Afschrijvingen op (im)materiële vaste activa en vastgoedportefeuille (zie figuur 4).

De verwerking van waardetoeenames

Door verhoging van de huurprijzen door bijvoorbeeld huurharmonisatie of liberalisatie van huurprijzen kunnen positieve effecten op de toekomstige kasstromen ontstaan. Hierdoor neemt de vastgoedwaarde op basis van de bedrijfswaarde toe. Bij een toename van de realiseerbare waarde (bedrijfswaarde) wordt de verantwoorde onrendabele top (deels) ten gunste van het resultaat teruggenomen. Dit is daarmee een terugneming van de eerder gevormde bedrijfslast onder Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille.

Figuur 4. Boekingsgang waardemutaties

Sociaal vastgoed - bedrijfswaarde	Balans (dt/cr)	W&V (dt/cr)	Commercieel vastgoed - marktwaarde in verhuurde staat	Balans (dt/cr)	W&V (dt/cr)
Afwaardering onrendabele top	Sociaal vastgoed in exploitatie / - in ontwikkeling (cr)	Bedrijfslast - Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille (dt)	(Eventuele) onrendabele investering	Commercieel vastgoed in ontwikkeling (cr)	Niet-gerealiseerde waardeveranderingen vastgoedportefeuille (dt)
Afschrijving bedrijfswaarde primo boekjaar	Sociaal vastgoed in exploitatie (cr)	Bedrijfslast - Afschrijvingen op (im)materiële vaste activa en vastgoedportefeuille			
Waardestijging tot aan de oorspronkelijke vervaardigings- of verkrijgingsprijs	Sociaal vastgoed in exploitatie (dt)	Bedrijfslast - Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille (cr)	Waardetoeename	Commercieel vastgoed in exploitatie (dt)	Niet-gerealiseerde waardeveranderingen vastgoedportefeuille (cr)
Waardestijging boven de oorspronkelijke vervaardigings- of verkrijgingsprijs	Sociaal vastgoed in exploitatie (dt) Reserves (herwaarderingsreserve) (cr)	-			
Waardevermindering voor objecten waarvoor een herwaarderingsreserve is gevormd	Reserves (herwaarderingsreserve) (dt) Sociaal vastgoed in exploitatie (cr)	-		Commercieel vastgoed in exploitatie (cr)	Niet-gerealiseerde waardeveranderingen vastgoedportefeuille (dt)
Waardevermindering voor objecten waarvoor geen herwaarderingsreserve (meer) wordt aangehouden	Sociaal vastgoed in exploitatie (cr)	Bedrijfslast - Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille (dt)			
Realisatie herwaarderingsreserve door afschrijvingen - keuze 1	Reserves (herwaarderingsreserve) (dt) Reserves (overige) (cr)	-			
Realisatie herwaarderingsreserve door afschrijvingen - keuze 2	Reserves (herwaarderingsreserve) (dt)	Uit de overige reserves gerealiseerde herwaardering (cr)			

RJ 212.412 bepaalt dat de terugnemning van een waardevermindering in de winst-en-verliesrekening niet hoger is dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien in voorgaande jaren geen bijzonder waardeverminderingverlies voor het actief zou zijn verantwoord. Dit betekent dat het vastgoed niet hoger kan worden gewaardeerd dan de oorspronkelijke vervaardigings- of verkrijgingsprijs. Hierdoor zijn voor de verwerking van

waardetoeenames twee situaties te onderscheiden:

- de waardestijging tot aan de oorspronkelijke vervaardigings- of verkrijgingsprijs rekening houdend met cumulatieve afschrijvingen;
- de waardestijging boven de oorspronkelijke vervaardigings- of verkrijgingsprijs rekening houdend met cumulatieve afschrijvingen.

Het deel van de waardestijging van een materieel vast actief dat boven de oorspronkelijke vervaardigings- of verkrijgingsprijs rekening houdende met cumulatieve afschrijvingen ligt, wordt als rechtstreekse mutatie in het eigen vermogen verwerkt in een herwaarderingsreserve (RJ 212.412). De regelgeving voor de woningcorporaties is naast de Woningwet opgenomen in het Besluit Beheer Sociale Huursector (BBSH).

Het BBSH bepaalt dat woningcorporaties de jaarrekening en het jaarverslag moeten opstellen volgens de regels van BW 2 Titel 9.

Echter bij woningcorporaties is op grond van artikel 26 lid 1 van het BBSH een herwaarderingsreserve niet van toepassing. Dit betekent dat de herwaarderingsreserves van materiële vaste activa (stille reserves; nog niet gerealiseerde waardeverminderingen) in de jaarrekening niet als wettelijk gebonden reserve kunnen worden gepresenteerd. Mutaties die volgens RJ 212 in de herwaarderingsreserve worden verwerkt, worden als gevolg hiervan in de overige reserves verwerkt. Wel moet op grond van RJ 645.506 bij het eigen vermogen het cumulatieve bedrag aan ongerealiseerde herwaarderingsreserves worden gevolgd per kasstroomgenererende eenheid (het onderkende vastgoedcomplex) en in de jaarrekening worden toegelicht. Deze toelichting wordt in de jaarrekeningen vanuit het perspectief van herkenbaarheid en uniformiteit met de reguliere wet- en regelgeving wel aangeduid met de term 'herwaarderingsreserve'.

De verwerking van waardeverminderingen

De bedrijfswaarde van een vastgoedobject kan zich gedurende de levensduur van het object ook negatief ontwikkelen. Recent zijn woningcorporaties geconfronteerd met de invoer van de verhuurderheffing. Deze verhuurderheffing is door het Kabinet ingevoerd en maakt deel uit van de maatregelen uit het Woonakkoord. Deze nieuwe heffing is een uitgaande kasstroom voor de bedrijfswaarde en heeft daarmee een drukkend effect op de vastgoedwaarde.

Waardeverminderingen van een materieel vast actief als gevolg van een herwaardering worden in de winst-en-verliesrekening verwerkt. Was voor het betreffende actief echter een waardevermindering rechtstreeks in het eigen vermogen verwerkt, dan wordt de hierop volgende waardevermindering ten laste van het vermogen verwerkt tot maximaal het bedrag van de via het eigen vermogen

verwerkte waardevermindering (RJ 212.413). Indien de waardevermindering hoger is dan de rechtstreeks in het eigen vermogen verantwoorde waardevermindering, dan wordt het meerdere ten laste van de winst-en-verliesrekening verwerkt (Bedrijfslast - Overige waardeveranderingen van immateriële vaste activa en vastgoedportefeuille). Er is dan voor dat deel sprake van een bijzondere waardevermindering (RJ 121).

Realisatie herwaardering

Een deel van de herwaarderingsreserve wordt gerealiseerd en overgeboekt wanneer het actief gebruikt wordt. Het over te boeken bedrag komt overeen met het verschil tussen de afschrijving gebaseerd op de geherwaardeerde boekwaarde en de afschrijving gebaseerd op de oorspronkelijke kostprijs van het actief. De herwaarderingsreserve wordt ook gerealiseerd bij verkoop van vastgoedobjecten.

Voor wat betreft de presentatie van de realisatie van eerder gevormde herwaarderingsreserves leert de praktijk dat deze gerealiseerde herwaardering door sommige woningcorporaties ten onrechte als vastgoedwaardemutatie en daarmee in het vastgoedverloopoverzicht wordt gepresenteerd. Deze realisatie betreft echter geen vastgoedwaardemutatie maar de verwerking van een resultante van een vastgoedwaardemutatie.

De jaarlijkse afschrijvingslast op basis van de bedrijfswaarde vertegenwoordigt de waarde van de afname van het vastgoedobject zoals ook eerder in dit artikel is behandeld, en is daarmee betrokken in het vastgoedverloopoverzicht. Echter de verantwoording van deze afschrijvingslast beïnvloedt indirect ook de hoogte van de aan te houden herwaarderingsreserve, het verschil tussen de bedrijfswaarde en de historische kostprijs (voor afschrijving en na afschrijving). Door de verantwoording van de afschrijvingslast kan als resultante een deel van de herwaarderingsreserve vrijvallen. De vrijval van de herwaarderingsreserve

is echter niet een vastgoedgerelateerde verantwoording en wordt daarmee ook niet in het vastgoedverloopoverzicht betrokken.

Voor de verwerking van het gerealiseerde deel van de herwaarderingsreserves bestaat op grond van RJ 212.415 een keuze die uiteraard stelselmatig moet worden toegepast. De mutatie als gevolg van afschrijving of vervreemding mag als volgt worden verwerkt:

- rechtstreeks ten gunste van de Overige reserves; of
- in een afzonderlijke post ten gunste van de winst-en-verliesrekening.

Wordt voor de eerste optie gekozen, dan betreft dit dus alleen een mutatie van de in de toelichting opgenomen ongerealiseerde herwaarderingsreserves.

Wordt de tweede optie gekozen, dan vindt de vrijval van de herwaarderingsreserve plaats ten gunste van de post Uit overige reserves gerealiseerde herwaardering.

In de praktijk blijkt ook dat een deel van de herwaarderingsreserve wordt gerealiseerd door onrendabele na-investeringen (investeringen die niet of niet volledig worden omgeslagen in de huur, waardoor het verschil tussen de actuele waarde en de historische kostprijs afneemt en als gevolg hiervan een deel van de herwaarderingsreserve vrijvalt). Ook dergelijke situaties worden analoog en consistent aan bovenstaande verwerkingswijze toegepast.

3. Waardemutaties commercieel vastgoed (marktwaarde in verhuurde staat)

Voor de waardering van het commercieel vastgoed is aansluiting gezocht met de waardering van vastgoed door commerciële beleggers. Uitgangspunt hierbij is de marktwaarde-waardering op basis van RJ 213 'Vastgoedbeleggingen'.

Hoewel de toepassing in de praktijk voor woningcorporaties van deze waarderingsmethode een intensief en kostbaar proces kan zijn omdat de waardering via interne en externe taxaties moet worden bepaald, is de verantwoording van de waardemutaties in vergelijking met de bedrijfswaardevariant eenduidiger en daarom minder complex te noemen.

Initiële waardering

De waardering van het commercieel vastgoed in ontwikkeling bestemd voor eigen exploitatie vindt plaats op basis van RJ 213.107. De reële waarde van een vastgoedbelegging in ontwikkeling wordt bepaald door taxatie van het bedrag, waartegen het object bij oplevering redelijkerwijs kan worden aangewend, onder aftrek van de nog te besteden kosten. Dit betreft de meest waarschijnlijke prijs die redelijkerwijs op de markt kan worden gerealiseerd. Daarom moet een verschil gemaakt worden tussen de reële waarde van het vastgoed in ontwikkeling, gegeven de contractuele ontwikkelingsverplichtingen, en de (eventueel lagere) reële waarde van de vastgoedportefeuille in exploitatie, zodra inzake de aanwending is besloten. De eerste waardering vindt plaats tegen verkrijgingsprijs, inclusief transactiekosten. De vervolgwaardering vindt plaats tegen reële waarde, zijnde de marktwaaarde.

Pas vanaf het moment dat een huurcontract is afgesloten, kan het vastgoed in exploitatie worden (af)gewaardeerd als vastgoedbelegging op reële waarde, zijnde de marktwaaarde in verhuurde staat. Bij een complex aan vastgoedobjecten kan deze waardering pas plaatsvinden zodra een significant deel van de huurcontracten van de objecten binnen dit complex is afgesloten.

Vervolgwaardering

Alle waardeveranderingen, zowel waardetoeenames als waardeverminderingen, worden direct in de winst-en-verliesrekening verantwoord onder de 'Niet-gerealiseerde waardeveranderingen vastgoedportefeuille'.

Herwaardering

Op grond van RJ 645.506 wordt het cumulatieve bedrag aan ongerealiseerde herwaarderingen per kasstroomgenererende eenheid gevolgd, zoals een object of complex. Dit wordt bij het eigen vermogen toegelicht.

4. Vastgoedwaardering woningcorporaties wordt waarschijnlijk aangepast

Gebaseerd op het advies van de Commissie Kaderstelling en Toezicht Woningcorporaties (Commissie Hoekstra) heeft de minister het stellige voornemen om woningcorporaties te verplichten om de gehele vastgoedportefeuille te waarderen op marktwaaarde in verhuurde staat. De woningcorporatie heeft in dat geval geen keuze meer voor de waardering van de vastgoedportefeuille, waardoor naar de mening van de minister een betere vergelijkingsbasis ontstaat tussen corporaties onderling. Daarnaast geeft deze waarderingsgrondslag een eenvoudiger wijze van presentatie van de vastgoedwaardemutaties in de jaarrekening. Indien deze marktwaaarde in verhuurde staat conform de exacte regels van RJ 213 'Vastgoedbeleggingen' moet worden uitgewerkt dan zal dat wel gepaard gaan met toenemende administratieve lasten zoals ook eerder in dit artikel vermeld. Omdat de marktwaaarde een fictie is, de corporatie streeft immers vanuit haar beleid niet naar maximaal financieel rendement, moet worden afgevraagd of de kosten tegen de baten opwegen. Dit laat onverlet dat voor vastgoedsturing én het vergelijk met de commerciële sector marktwaaarde in verhuurde staat een belangrijk aspect is. Andere instrumenten, zoals benchmarking, gedegen kasstroomprojecties, Internal Rate of Return (IRR) op complex niveau zijn ook instrumenten die bijdragen aan vastgoedsturing en het optimaliseren van efficiency in het vastgoedmanagement. De keuze van het instrument is mede afhankelijk van het beleid van de corporatie. Voor alleen verantwoorden, is marktwaaarde in verhuurde staat volgens

RJ 213 een zwaar instrument. De discussie hierover kent voor- en tegenstanders. Laten vooral corporaties vanuit diverse klassegroottes hier hun bijdrage aan leveren. Belangrijkste drijfveren zouden moeten zijn vergelijkbaarheid en realisme. Vanuit het perspectief van de belanghebbenden mag de sector meer energie steken in integrated reporting. Neem het belang van je stakeholders voor ogen en gebruik dat als kapstok voor de verantwoording. De waardering van het vastgoed en de verantwoording over de resultaten behaald met vastgoed zijn daar een onderdeel van.

5. Conclusie

Door de omvang van de vastgoedportefeuille en de diversiteit aan vastgoedwaardemutaties op objectniveau is de verantwoording van de vastgoedwaardemutaties voor woningcorporaties complex.

In dit artikel is ingegaan op de meest voorkomende vastgoedmutaties die zich over de looptijd van een vastgoedobject voordoen en de wijze waarop deze waardemutaties volgens de huidige RJ 645 in de jaarrekening gepresenteerd worden. Het volgen van deze presentatiewijze geeft nader houvast om de vastgoedwaardemutaties te verantwoorden en de verbanden in de jaarrekening op een transparante wijze te kunnen volgen. De toepassing van vastgoedactivamodules moet hier de komende jaren ook haar bijdrage aan leveren.

Vennootschapsbelasting voor overheidsondernemingen: geen weg meer terug

Vanaf 1 januari 2016 worden overheidsondernemingen belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting. Hiermee wil de overheid concurrentievervalsing voorkomen. In dit artikel beschrijven we het wetsvoorstel en de kansen en uitdagingen.

1. Doel wetsvoorstel Vpb: gelijk speelveld overheids- en private ondernemingen

Per 1 januari 2016 zullen veel overheidsondernemingen in Nederland belastingplichtig worden voor de Wet Vpb 1969. Dat betekent overigens niet altijd dat ze ook echt vennootschapsbelasting (hierna: Vpb) gaan betalen. De huidige wetgeving kent als hoofdregel dat overheidsondernemingen niet-onderworpen zijn aan de Vpb tenzij de wet uitdrukkelijk anders bepaalt: 'nee, tenzij'. Eigenlijk alleen als een overheidsonderneming expliciet in de wet genoemd wordt is zij onderworpen aan de Vpb. Wordt zij niet genoemd, dan is zij dus niet belastingplichtig. Dit uitgangspunt wordt verlaten omdat deze systematiek onvoldoende in overeenstemming is met de Europese regels. Daarom worden in het wetsvoorstel ondernemingsactiviteiten van 'de' overheid in beginsel wel onderworpen aan de Vpb, tenzij een uitzondering mogelijk is, bijvoorbeeld via een vrijstelling. Het uitgangspunt wordt dus: 'ja, tenzij'.

2. Acht bouwstenen en de ondernemingspoort

Het wetsvoorstel gaat uit van acht bouwstenen:

- lichaam;
- activiteit;
- onderneming;
- (niet-)onderwerpen;
- subjectieve vrijstelling;
- vermogens-etikettering;
- winst;
- objectieve vrijstelling.

Zie figuur 1.

Er zit een duidelijke volgorde in: pas als je bij bouwsteen 4 constateert dat een bepaalde activiteit of cluster van activiteiten materieel door de zogenaamde 'ondernemingspoort' gaat, krijg je te maken met de Vpb-plicht en de administratieve verplichtingen die daarbij horen.

Figuur 1. Acht bouwstenen wetsvoorstel Vpb



Drie cumulatieve criteria voor 'onderneming'

Voor een lichaam als een gemeente of stichting wordt de ondernemingspoort niet zo maar gepasseerd. Dat gebeurt alleen als aan bepaalde criteria is voldaan. Wordt de overheidsonderneming gedreven in de vorm van een nv of bv, dan is altijd (!) sprake van een onderneming omdat een bv of nv bij wetsfictie geacht wordt met zijn gehele vermogen een onderneming te drijven. Bij een stichting, vereniging of een publiekrechtelijke rechtspersoon zoals een gemeente moet dat materieel getoetst worden. Dat wil zeggen dat aan de hand van de feiten en omstandigheden bepaald moet worden of er sprake is van een onderneming. Die toetsing vindt plaats op basis van drie cumulatieve criteria:

- Er is sprake van een duurzame organisatie van arbeid en kapitaal. En:
- Er is sprake van deelname aan het economisch verkeer. En:
- Er is sprake van een winststreven al dan niet bij wettelijke fictie.

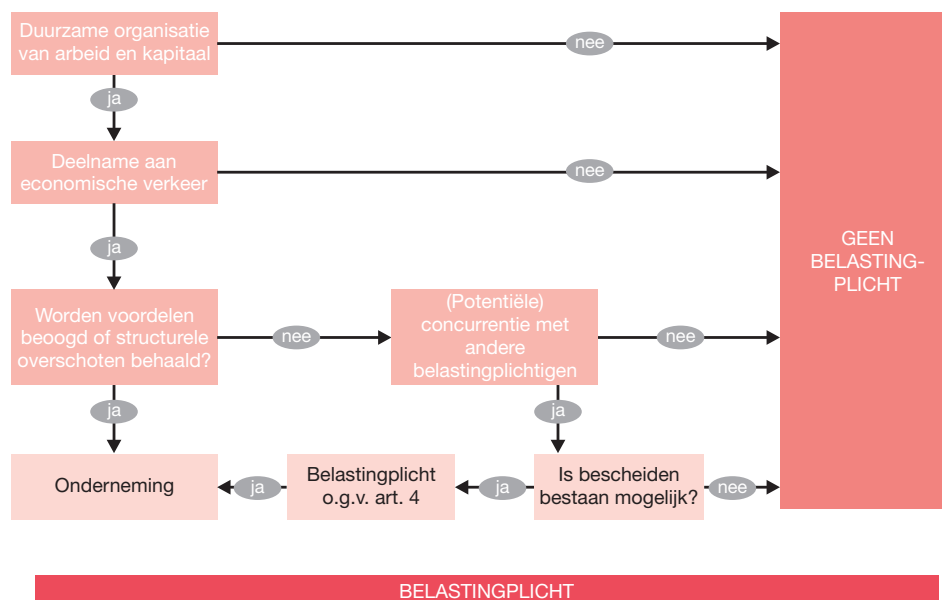
Wordt aan een van deze drie eisen niet (!) voldaan, dan kwalificeren de activiteiten in zoverre niet als een onderneming en worden deze activiteiten dus niet onderworpen aan Vpb.

Voorbeelden

Een voorbeeld ziet op het verhuren van vastgoed wat doorgaans kwalificeert als normaal vermogensbeheer, wat betekent dat niet is voldaan aan het eerste criterium (geen organisatie van kapitaal en arbeid). Een ander voorbeeld betreft het ophalen van huishoudafval wat op grond van het feit dat de gemeente dit doet op grond van een wettelijke taak niet kwalificeert als een activiteit die in het economisch verkeer plaatsvindt. En sommige activiteiten brengen zo weinig op dat zelfs geen 'bescheiden bestaan mogelijk is' en dus niet is voldaan aan het criterium dat sprake moet zijn van een winststreven.

Zie figuur 2.

Figuur 2. Stroomschema Vpb-plicht



Samenvatting

Op Prinsjesdag 2014 is het wetsvoorstel Wet modernisering Vpb-plicht overheidsondernemingen gepresenteerd. Nederlandse overheidsondernemingen worden onder het wetsvoorstel vanaf 1 januari 2016 in principe belastingplichtig voor de Wet Vpb 1969 waar zij dat voorheen vaak niet waren. De wijziging beoogt concurrentievervalsing door de overheid te voorkomen en een 'gelijk speelveld' te bewerkstelligen met particuliere ondernemingen. Een verandering die ten minste grote administratieve verplichtingen (en lasten!) met zich meebrengt voor overheidsondernemingen, maar er is zicht op diverse vrijstellingen.

3. Nieuwe vrijstellingen in het wetsvoorstel

Nadat is vastgesteld dat sprake is van een onderneming, moet beoordeeld worden of wellicht een beroep kan worden gedaan op een vrijstelling. Het wetsvoorstel kent drie nieuwe subjectieve en vier nieuwe objectieve vrijstellingen.

Subjectieve vrijstellingen

Als subjectieve vrijstellingen noemt het wetsvoorstel de vrijstelling voor onderwijs, academische ziekenhuizen en zeehavens (waarvan niet zeker is of deze ook de eindstreep gaat halen). Indien een subjectieve vrijstelling kan worden toegepast, blijft de gehele winst van de betreffende entiteit vrijgesteld van Vpb. Er bestaat dan geen aangifteplicht. Wanneer vast is komen te staan dat een onderneming van een publiekrechtelijke rechtspersoon (een provincie of waterschap of de staat bijvoorbeeld) of van een privaatrechtelijk overheidslichaam (bijvoorbeeld een stichting), Vpb-plichtig is en geen subjectieve vrijstelling kan toepassen, dan ontstaat wel een aangifteplicht en daarmee de verplichting om onder andere een openingsbalans op te stellen.

Objectieve vrijstellingen

Het wetsvoorstel voorziet in objectieve vrijstellingen voor:

- interne activiteiten (van publiekrechtelijke overheids-ondernemingen). Hierbij valt te denken aan een ict-dienst van een gemeente die diensten verricht voor die gemeente en voor bijvoorbeeld een andere gemeente. De eerstgenoemde diensten kunnen vrijgesteld blijven;
- quasi-inbesteding. Daarvan is bijvoorbeeld sprake als een ict-dienst als zelfstandige bv opereert, maar wel diensten verricht voor de gemeente die bovendien alle aandelen in de bv houdt;
- activiteiten verricht in verband met het uitoefenen van een overheidstaak of publiekrechtelijke bevoegdheid (mits niet in concurrentie wordt getreden). Als overheidstaak kwalificeert onder andere parkeren op de openbare weg; en
- activiteiten verricht in het kader van een samenwerkingsverband tussen publiekrechtelijke rechtspersonen of privaatrechtelijke overheidslichamen. Deze vrijstelling ziet onder andere op de situatie waarbij twee gemeenten samen bijvoorbeeld het ophalen van huisafval verzorgen door middel van een 'afval-BV' waarvan de aandelen door beide gemeenten (in gelijke verhouding) worden gehouden.

Uiteraard zijn al deze vrijstellingen aan nadere voorwaarden gebonden. Maar wordt voldaan aan alle voorwaarden, dan worden deze winsten uit de jaarwinst geëlimineerd, tenzij een belastingplichtige tijdig een andersluidend verzoek indient.

De openingsbalans: het pièce de resistance?

Hierboven viel het begrip 'openingsbalans'. Alle belaste overheidsondernemingen die niet subjectief vrijgesteld kunnen zijn, moeten in beginsel een openingsbalans opstellen. Dat wil zeggen dat ze activa en passiva die tot het ondernemingsvermogen

behoren, waarden op hun waarde in het economische verkeer op 1/1/2016. Dit zal naar verwachting een complex proces worden. Niet alleen omdat waarden sowieso niet eenvoudig is, maar vooral ook omdat de belangen groot zijn en de Wet Vpb bijzondere waarderingsregels kent zoals het goodwillverbod. Een wat onzuivere term die grosso modo uitdrukt dat immateriële activa zoals merkrechten (I Love Gemeente X bijvoorbeeld) slechts beperkt of niet mogen worden geactiveerd op de openingsbalans.

De openingsbalans heeft als doel de winst die over het gehele 'leven' van een onderneming wordt gemaakt, juist te bepalen (totale winst): niet te veel maar ook niet te weinig. Is de openingsbalans beoordeeld vanuit de totale winst, dan bepaalt de belastingplichtige vervolgens jaarlijks de winst (jaarwinst). Als hoofdregel wordt de winst afgeleid uit de commerciële resultaten, maar de fiscale regels kunnen (substantieel) afwijken onder andere op basis van het zogenaamde 'goed koopmansgebruik'. Zo kan de fiscale winst soms lager uitpakken dan de commerciële winst in verband met afwijkende afschrijvingsregels.

4. Veel nieuwe Vpb-plichtigen

Een grote groep van voor de Vpb nieuwe personen krijgt met het wetsvoorstel te maken:

- *Nederlandse publiekrechtelijke rechtspersonen*
Primair krijgen Nederlandse publiekrechtelijke rechtspersonen zoals de Staat, de gemeenten, de provincies, de waterschappen, gemeenschappelijke regelingen, sommige zelfstandige bestuursorganen en academische ziekenhuizen, en verschillende onderwijsinstellingen met het wetsvoorstel te maken.
- *Private rechtspersonen die tot 'ecosysteem' publiekrechtelijke rechtspersonen behoren*
Allerlei private rechtspersonen die tot het 'ecosysteem' van publiekrechtelijke

rechtspersonen behoren, zoals sommige stichtingen, verenigingen, bv's, nv's en coöperaties (privaatrechtelijke overheidsondernemingen), kunnen op grond van het wetsvoorstel te maken krijgen met de beschreven wijziging. Voor dergelijke rechtspersonen geldt dat zij misschien tot op heden als (indirecte) overheidsonderneming niet belastingplichtig zijn voor de Vpb, maar in de toekomst mogelijk wel belastingplichtig worden. Zo zal een gemeentelijk grondbedrijf nu niet belast zijn, maar zullen de grondposities van gemeenten in de toekomst wel belast kunnen worden.

- *In het buitenland gevestigde lichamen met Nederlands inkomen*

Ook geldt voor vergelijkbare in het buitenland gevestigde lichamen dat zij onder voorwaarden te maken krijgen met de Vpb-plicht overheidsondernemingen, namelijk indien en voor zover zij Nederlands inkomen genieten.

Belangrijke aandachtsgebieden

Belangrijke aandachtsgebieden houden verband met onder andere grondposities, immateriële activa, parkeeractiviteiten, schuldposities, voorzieningen, subsidies, samenwerkingsverbanden en verbonden partijen.

5. Vervolg

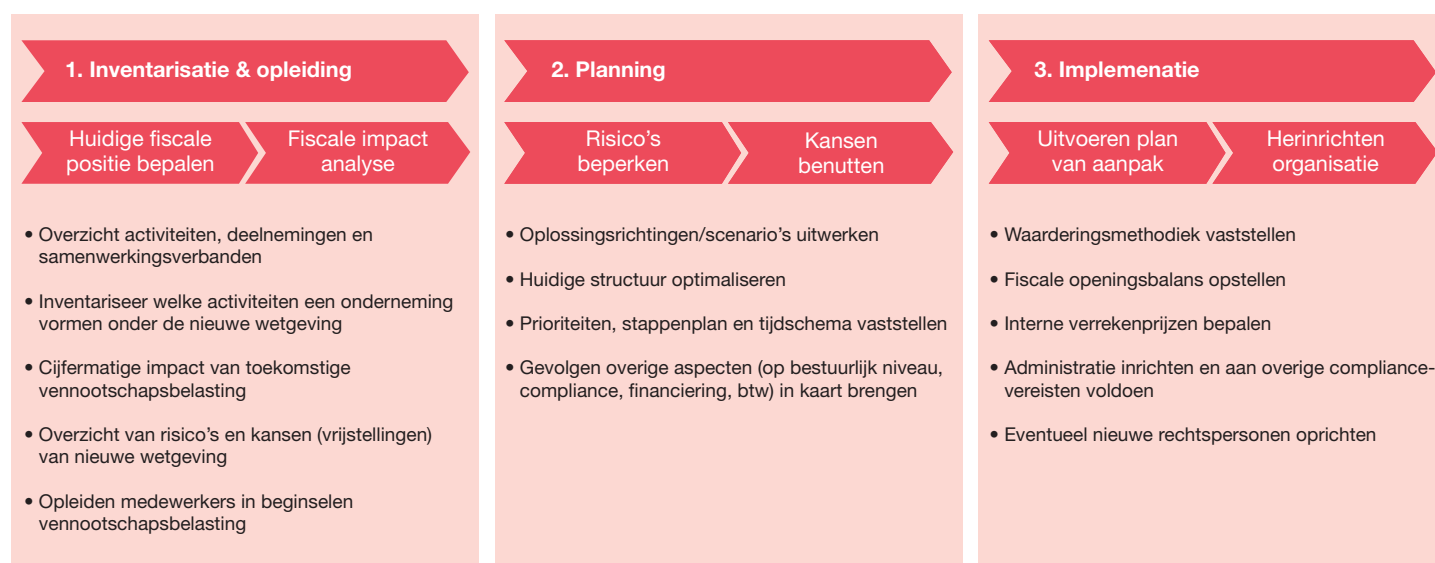
Na de Tweede Kamer, zal de Eerste Kamer begin 2015 over het wetsvoorstel beslissen. Daarvan uitgaande wordt de wet van toepassing op 1/1/2016. Het Ministerie van Financiën, de Belastingdienst, de VNG, het IPO en de Unie van Waterschappen hebben een raamovereenkomst gesloten. Zij werken nu aan afspraken en documenten die de invoering moeten vereenvoudigen zoals vraag-en-antwoordlijsten. 'Europa' kijkt daarbij kritisch mee.

6. Tot slot: verder op weg naar een mogelijk eerste aangifte

Veel partijen zijn op dit moment bezig met een inventarisatie van hun Vpb-plichtige activiteiten of hebben deze net afgerond. Ze maken daarbij onder andere gebruik van de kennis en informatie die ze hebben verzameld rondom de invoering van de Wet Markt & Overheid. Maar voor velen zal die weg verder doorlopen, namelijk

naar een eerste aangifte. Goed nieuws is daarbij dat ieder lichaam (of bij de Staat ieder departement) slechts één aangifte hoeft te doen, ook al zijn er meerdere ondernemingen. Een aangifte vereist veel meer dan een inventarisatie. In figuur 3 hebben we een overzicht opgenomen van acties die belangrijk zijn en waar veel partijen al mee aan de slag zijn en/of gaan.

Figuur 3. Nu actie ondernemen



Een goed begin van 2015

Het einde van 2014 is in zicht. Tijd voor de fiscale voorbereiding op het volgende jaar. In dit artikel vier fi scale tips.

Mitra Tydeman-Yousef - Knowledge Centre, Tax & Human Resource Services

1. Verplichte invoering werkkostenregeling

Voor de werkgever die per 1 januari 2014 niet is overgestapt op de werkkostenregeling komt op 1 januari 2015 het overgangsregime voor de werkkostenregeling te vervallen. Het is raadzaam nu te beginnen met de implementatie van deze nieuwe regelgeving. Vanaf 1 januari 2015 is de werkgever namelijk verplicht de werkkostenregeling toe te passen. Overstappen vergt het nodige van zowel de salaris- als de financiële administratie. Daarnaast kunnen aanpassingen in de arbeidsvoorwaarden nodig of wenselijk zijn.

2. Wijziging werkkostenregeling

Voor de werkgever die wel is overgestapt op de werkkostenregeling geldt per 1 januari 2015 een aantal essentiële wijzigingen, waaronder de introductie van een concernregeling en de invoering van een aantal nieuwe gerichte vrijstellingen. Het is slim te inventariseren wat deze wijzigingen voor de organisatie betekenen.

3. Aanpassen pensioenregeling

Vanaf 1 januari 2015 moet de pensioenregeling voldoen aan de Wet verlaging maximumopbouw- en premiepercentages pensioen en maximering pensioengevend inkomen

(Wet Witteveen 2015). De wet verlaagt de maximale opbouwpercentages aanzienlijk. Ook wordt het pensioengevend inkomen gemaximeerd op 100.000 euro. Bij salarissen hoger dan 100.000 euro kan niet meer fiscaal gefaciliteerd pensioen worden opgebouwd over het bedrag boven deze grens. In verband hiermee komt per 1 januari 2015 een nieuwe vrijwillige netto-spaarfaciliteit met box 3-vrijstelling

voor het pensioengevend salaris boven de 100.000 euro. Dit kan in de vorm van een nettopensioen of een nettolijfrente.

Voldoet de pensioenregeling van de werkgever per 1 januari 2015 niet aan de Wet Witteveen 2015? Dan wordt het volledige opgebouwde pensioen van de werknemers in deze pensioenregeling in één keer in de belastingheffing



betrokken. Het is daarom raadzaam om vóór 1 januari 2015 overeenstemming te bereiken met de werknemers (en/of hun vertegenwoordiging) over eventuele aanpassing van de pensioenregeling. Mocht blijken dat dit niet haalbaar is, dan kan de werkgever in ieder geval voorkomen dat het volledig opgebouwde pensioen direct in één keer wordt belast bij de werknemers door vóór 1 januari 2015 een verzoek bij de Belastingdienst in te dienen voor het splitsen van de pensioenregeling in een deel dat wel en een deel dat niet voldoet aan de Wet Witteveen 2015.

4. Aankopen van vastgoed

Voor het bedrijf dat van plan is om vastgoed te kopen, is levering vóór 1 januari 2015 aan te raden, omdat dan de verlengde 36-maandenregeling bij een latere verkoop nog van toepassing is. In dat geval kan wellicht een hogere verkoopopbrengst worden gerealiseerd. De verruimde zesmaandenregeling voor bestaand vastgoed eindigt op 31 december 2014 nadat deze eerder tijdelijk werd

verlengd tot 36 maanden. Aspirant-kopers van vastgoed kunnen hierdoor profiteren van een verlaagde grondslag voor de overdrachtsbelasting waardoor de koper per saldo alleen overdrachtsbelasting betaalt over de meerwaarde. De verlengde regeling geldt voor vastgoed dat is verkregen met overdrachtsbelasting vóór 1 januari 2015. Vastgoed dat eind 2014 voor het eerst is aangekocht, moet dan dus uiterlijk eind 2017 zijn doorverkocht.

Voorbehoud

Tips 1, 2 en 4 zijn gebaseerd op de voorgestelde maatregelen uit het Belastingplan 2015, dat op 13 november 2014 is aangenomen door de Tweede Kamer. Omdat de Eerste Kamer nog moet instemmen met het Belastingpakket 2015, staat niet vast welke maatregelen uiteindelijk de eindstreep halen. Dit betekent dat de inhoud van die tips nog kan wijzigen.



Meer fiscale tips en aandachtspunten

Meer fiscale tips en aandachtspunten vindt u in de gratis uitgave 'Goed voorbereid op 2015 - Fiscale tips voor particulieren en bedrijven' van www.pwc.nl/nl/publicaties/goed-voorbereid-op-2015.

Een overzicht van een aantal belangrijke wijzigingen in de nieuwe Europese aanbestedingsrichtlijnen

1. Drie nieuwe Europese aanbestedingsrichtlijnen

Begin dit jaar zijn drie nieuwe Europese aanbestedingsrichtlijnen van kracht geworden. De nieuwe Europese richtlijnen hebben tot doel de doeltreffendheid en efficiëntie van overheidsuitgaven te vergroten en meer aandacht te besteden aan kwaliteit en innovatie. De richtlijnen stellen aanbestedende diensten beter in staat om overheidsopdrachten te gebruiken om maatschappelijke doelen te bereiken, zoals door de Europese Commissie vastgelegd in de Europa 2020-strategie en zo innovatie, werkgelegenheid, milieudoelstellingen en maatschappelijke integratie te bevorderen. De richtlijnen verduidelijken een aantal basisrechtsbeginselen en codificeren vaste jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie.

Volgens recente cijfers van de Europese Commissie uit 2014 besteden (decentrale) overheden ongeveer negentien procent van het bruto binnenlands product (BBP) aan leveringen, werken en diensten. Aanbestedingen vormen, vanwege het grote bedrag dat (decentrale) overheden besteden, een belangrijk instrument voor de publieke sector om hervormingen en

innovatie in ons land te bewerkstelligen en een duurzame economie te stimuleren. Als de overheid als opdrachtgever 'verhuisdozen' uitvraagt, komen er prijsconcurrerende offertes waarin dozen worden aangeboden. Als de overheid de markt uitnodigt om mee te denken over een structurele duurzame oplossing voor het grote aantal (interne) verhuizingen wordt de markt aangespoord om met innovatieve duurzame oplossingen te komen, zoals het leasen van herbruikbare boxen van recyclebaar materiaal. De overheid heeft zo een belangrijke invloed op de wijze waarop werken, producten en diensten worden aangeboden door de private sector.

De nieuwe Europese richtlijnen

De huidige Europese richtlijnen:

- Richtlijn 2004/17/EG Nutssectoren; en
- Richtlijn 2004/18/EG Werken, leveringen en diensten (Klassieke overheid) worden vervangen door twee nieuwe Europese richtlijnen en er is een geheel nieuwe richtlijn voor concessies gecreëerd.

De drie nieuwe Europese richtlijnen zijn:

- Richtlijn 2014/23/EU Gunning van concessies;

- Richtlijn 2014/24/EU Werken, leveringen en diensten (Klassieke overheid);
- Richtlijn 2014/25/EU Nutssectoren: water, energie, vervoer en post.

De Richtlijn 2007/66/EC Rechtsbescherming en de Richtlijn 2009/81/EC Defensieopdrachten blijven gewoon bestaan.

Inwerkingtreding van de nieuwe Europese richtlijnen

De nieuwe Europese richtlijnen zijn op 18 april 2014 formeel van kracht geworden. De lidstaten hebben nog een kleine twee jaar de tijd om de richtlijnen te implementeren in de nationale wetgeving. Dit betekent dat de huidige Nederlandse Aanbestedingswet 2012 uiterlijk medio april 2016 moet zijn aangepast. Vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe (aangepaste) Aanbestedingswet en in ieder geval uiterlijk 18 april 2016 zijn de nieuwe richtlijnen van toepassing in de lidstaten. Tot die tijd blijven de oude richtlijnen gelden.

De Nederlandse Aanbestedingswet 2012

Op 1 april 2013 is in Nederland de Aanbestedingswet 2012 in werking

getreden met de daaraan gerelateerde wet- en regelgeving, zoals de Gids Proportionaliteit en het Richtsnoer Leveringen en Diensten. In de Aanbestedingswet 2012 is al enigszins geanticipeerd op de komst van de nieuwe Europese richtlijnen, maar desondanks is duidelijk dat de Nederlandse wet- en regelgeving wederom zal moeten worden aangepast om de nieuwe richtlijnen te implementeren.

2. De belangrijkste wijzigingen op Europees niveau

We zullen hierna aandacht besteden aan de Richtlijn klassieke overheid en beknopt in gaan op de nieuwe Richtlijn voor concessies.

Nieuwe definities en reikwijdte

Er is (voor het eerst) een definitie van 'een aanbesteding' in de Richtlijn klassieke overheid opgenomen:

'Een aanbesteding in de zin van deze richtlijn is de aankoop door middel van een overheidsopdracht van werken, leveringen of diensten door één of meer aanbestedende diensten van door deze aanbestedende diensten gekozen ondernemers, ongeacht of de werken, leveringen of diensten een openbare bestemming hebben of niet.'

Het maakt dus niet uit of de opdrachten een openbare bestemming hebben of niet. Of de aanbestedende dienst nu kopieermachines voor eigen gebruik aanschaf of een fietspad laat aanleggen, in beide gevallen zal de onderliggende opdracht door een aanbestedende dienst moeten worden aanbesteed.

De richtlijn is niet van toepassing op subsidies, activiteiten die via een vergunningsstelsel kunnen worden verricht of arbeidsovereenkomsten en heeft geen betrekking op sociale zekerheidswetgeving, de liberalisatie van diensten van algemeen economisch belang die voorbehouden zijn

aan openbare of particuliere entiteiten of op de privatisering van openbare dienstverlenende entiteiten.

De definitie van een 'publieke instelling' is gelijk gebleven en ook de definitie van 'werk, levering of dienst'.

Het onderscheid tussen IIA- en IIB-diensten verval

Een van de meest in het oog springende wijzigingen is de afschaffing van het onderscheid tussen IIA- en IIB-diensten. Dit zijn diensten die in de bijlagen IIA en IIB van Richtlijn 2004/18/EG zijn opgenomen. Op IIB-diensten is een 'verlicht' aanbestedingsregime van toepassing. De aanbestedende dienst kan bij de inkoop van IIB-diensten, ongeacht het bedrag, in principe volstaan met het opstellen van technische eisen en het publiceren van de gunningsbeslissing achteraf. Bekende voorbeelden van IIB-diensten zijn hoteldiensten, juridische dienstverlening of terbeschikkingstelling van personeel.

Onder het nieuwe regime van Richtlijn 2014/24/EU verval dit onderscheid. Sommige van de voormalige IIB-diensten zullen worden opgenomen onder de nieuwe verlichte aanbestedingsregimes (zie de volgende alinea). Voor andere categorieën van de voormalige IIB-diensten zullen de reguliere aanbestedingsprocedures moeten worden gevolgd en is niet langer een verlicht regime van toepassing.

Nieuw regime voor sociale, gezondheids- en onderwijsdiensten

Er wordt een nieuw regime geïntroduceerd voor sociale diensten, gezondheidsdiensten en onderwijsdiensten ('services to the person'):

- < € 750.000: Geen specifieke procedurele voorschriften, tenzij er concrete aanwijzingen zijn voor de aanwezigheid van een grensoverschrijdend belang. De lidstaten mogen nadere regels stellen om transparantie te bevorderen.

Samenvatting

Begin 2014 zijn drie nieuwe Europese aanbestedingsrichtlijnen formeel van kracht geworden. De lidstaten hebben nog een kleine twee jaar de tijd om deze richtlijnen in hun nationale wetgeving te implementeren. De Nederlandse Aanbestedingswet 2012 moet om die reden ook uiterlijk april 2016 worden herzien. Aanbestedingen vormen voor de publieke sector een belangrijk instrument om hervormingen en innovatie in ons land te realiseren. In dit artikel een overzicht van de belangrijkste wijzigingen op Europees niveau.

- > € 750.000: Een aankondiging of vooraankondiging van de gunning is verplicht. Ten aanzien van dit soort diensten is ruimte voor culturele verschillen en een nadere invulling per lidstaat.

De Nederlandse overheid zal de verstrekte ruimte ten aanzien van deze sociale diensten van meer dan 750.000 euro zelf moeten inkleuren in overeenstemming met de gestelde randvoorwaarden. Het staat lidstaten vrij om de sociale diensten zelf te verrichten of zo te organiseren dat er geen openbare aanbesteding hoeft plaats te vinden, bijvoorbeeld door deze diensten alleen te financieren of door vergunningen of machtigingen te verlenen mits aan de randvoorwaarden wordt voldaan.

Een verschil met het huidige 'verlichte' regime voor IIB-diensten is dat in de nieuwe richtlijn wel is uitgewerkt aan welke voorwaarden de gunningsprocedure voor sociale en andere specifieke diensten moet voldoen. Een aanbestedende dienst kan dus niet alleen volstaan met de naleving van de voorschriften inzake technische specificaties en bekendmaking achteraf.

Speciaal regime voor andere specifieke diensten

Het speciaal regime dat van toepassing is op sociale diensten geldt ook voor een aantal andere specifieke diensten, te weten:

- hotel- en restaurantdiensten;
- veiligheidsdiensten, zoals reddingsdiensten, brandweerdiensten en gevangenisdiensten; en
- juridische dienstverlening.

Voor deze diensten is ook de drempel van 750.000 euro geïntroduceerd en wordt aangenomen dat er pas sprake is van een grensoverschrijdend belang als de opdrachtwaarde hoger is dan de drempel van 750.000 euro, tenzij er concrete aanwijzingen voor het tegendeel bestaan.

Uitgesloten categorieën diensten

Er wordt een aantal diensten uitgesloten van de reikwijdte van de richtlijn, zoals:

- juridische diensten die de vertegenwoordiging in rechte betreffen of worden verleend door notarissen;
- leningen, al dan niet in samenhang met de uitgifte, aankoop, verkoop of overdracht van effecten of andere financiële instrumenten;
- politieke campagnes;
- onderzoek en ontwikkeling; en
- openbaar vervoer per trein of metro, waarvan het plaatsen onderworpen is aan Verordening (EG) 1370/2007.

Opdrachten onder de drempel

De Europese richtlijnen bevatten géén richtsnoeren ten aanzien van opdrachten onder de drempel. In Nederland blijven voor dit soort opdrachten de Aanbestedingswet 2012 en de Gids Proportionaliteit gelden.

De nieuwe Europese richtlijnen wijzigen de geldende drempelbedragen niet. Op 1 januari 2014 zijn de nieuwe Europese drempelwaarden bekend gemaakt die tot 31 december 2015 gelden.

Bijzondere aanbestedingsprocedures

Uitgangspunt blijft dat er bij verplichte toepassing van de Richtlijnen een openbare

of niet-openbare procedure wordt gevolgd. Er is een aantal bijzondere procedures:

- mededingingsprocedure gunning door onderhandelingen;
- concurrentiegerichte dialoog;
- innovatief partnerschap; en
- onderhandelingen zonder bekendmaking.

Lidstaten mogen zelf bepalen of de vier hiervoor genoemde bijzondere procedures wel of niet in nationale wetgeving worden omgezet.

Innovatief partnerschap

Aanbestedende diensten kunnen een innovatief partnerschap aangaan voor de ontwikkeling van innovatieve producten, werken en diensten en vervolgens de aankoop daarvan, zonder dat voor deze aankoop een nieuwe aanbestedingsprocedure moet worden gevolgd. Voorwaarde is wel dat innovatieproducten, -werken of -diensten dan geleverd worden tegen het vooraf overeengekomen kwaliteits- en prijsniveau. Bij de berekening van de waarde van de opdracht moet worden uitgegaan van de maximale waarde, exclusief btw, van de onderzoeks- en ontwikkelingsactiviteiten die zullen plaatsvinden.

Aanbestedingstechnieken/elektronische communicatie

De Europese richtlijn beschrijft een aantal technieken en procedures voor elektronisch aanbesteden, zoals raamovereenkomsten, dynamisch aankoopstelsel, elektronische veilingen, elektronische catalogi, aankoopcentrales en gezamenlijke aanbesteding.

Termijnen

De termijnen voor een aantal procedures zijn verkort.

Uitsluitingsgronden

De richtlijn bevat een aantal nieuwe verplichte uitsluitingsgronden, in geval van terrorisme, kinderarbeid, niet-betaalde belastingen of sociale premies.

Er zijn nieuwe facultatieve uitsluitingsgronden opgenomen, zoals schending van milieu-, sociaal of arbeidsrecht, vervalsing van de mededinging vanwege een afspraak met andere ondernemers, een belangenconflict, vervalsing van de mededinging door betrokkenheid bij de voorbereiding en beïnvloeding van het besluitvormingsproces en 'past performance' (marktpartijen die in het verleden aanzienlijk tekort zijn geschoten in de uitvoering van opdrachten).

Kleine onregelmatigheden mogen slechts in uitzonderlijke omstandigheden tot uitsluiting leiden.

Selectiecriteria

De aanbestedende dienst kan eisen stellen bijvoorbeeld bij een bepaalde minimumjaaromzet om na te gaan of ondernemers over de benodigde economische en financiële draagkracht beschikken. In de Richtlijn staat dat de gevraagde minimum jaaromzet maximaal twee keer de geraamde opdrachtwaarde mag zijn. In de Aanbestedingswet 2012 is dit nu nog drie keer de geraamde opdrachtwaarde. Wanneer een opdracht verdeeld is in percelen, geldt dit per perceel.

Gunningscriteria

EMVI blijft het uitgangspunt. In de richtlijn wordt daarvoor de term 'beste-prijskwaliteitverhouding' gebruikt. Om te bepalen wat economisch het meest voordelig is, mag overigens niet alleen maar naar kwaliteit worden gekeken. De kwalitatieve criteria moeten gepaard gaan met een kostencriterium, dus of de prijs of een kosteneffectiviteitsfactor, zoals de levenscycluskosten.

Het begrip 'levenscycluskosten' omvat alle kosten binnen de levenscyclus van een werk, levering of dienst en daarom de interne kosten, bijvoorbeeld voor benodigde research, ontwikkeling, productie, vervoer, gebruik, onderhoud en

verwijdering, maar ook kosten die toe te schrijven zijn aan externe milieueffecten, zoals verontreiniging veroorzaakt door de winning van de in het product verwerkte grondstoffen, door het product zelf of bij de productie ervan, mits deze in geld uitgedrukt en gecontroleerd kunnen worden.

Zodra in de Europese Unie een officiële gemeenschappelijke methodologie voor de berekening van levenscycluskosten is ontwikkeld moeten aanbestedende diensten deze methode toepassen indien de levenscycluskosten deel uitmaken van de gunningscriteria. Het is overigens nog niet bekend wanneer deze gemeenschappelijke methode er komt.

Er kunnen nieuwe sub-gunningscriteria worden meegewogen in het kader van de beoordeling van een opdracht op basis van EMVI. Zoals het criterium 'innovatief karakter' bij opdrachten voor diensten en het criterium 'organisatie' en 'de kwaliteit en ervaring van het bij de uitvoering betrokken personeel'.

Opgelegde sociale en milieucriteria moeten direct verband houden met de aard van de opdracht. De jurisprudentie van het Europese Hof van Justitie inzake het gebruik van keurmerken is gecodificeerd.

Wezenlijke wijziging

In geval van 'materiële wijzigingen' van de oorspronkelijke opdracht in het bijzonder van de reikwijdte en de omschrijving van de wederzijdse rechten en verplichtingen van partijen, waaronder de verdeling van intellectuele eigendomsrechten, is een nieuwe aanbestedingsprocedure vereist.

Als er sprake is van 'onvoorziene omstandigheden' die niet konden worden voorzien ondanks een normale zorgvuldige voorbereiding rekening houdend met de beschikbare middelen, de aard en de kenmerken van het specifieke project, de goede praktijk op het betrokken gebied en het feit dat er een redelijke verhouding moet zijn tussen de voor de voorbereiding

van de gunning uitgetrokken middelen en de verwachte waarde ervan, dan is er géén nieuwe procedure vereist. De prijsverhoging mag bij onvoorziene omstandigheden niet hoger zijn dan vijftig procent van de oorspronkelijke opdrachtwaarde.

Kleine wijzigingen van de opdracht tot de 'de minimis drempel' (lager dan tien procent van de waarde van de aanvankelijke opdracht voor leveringen en diensten en minder dan vijftien procent voor werken) zijn mogelijk zonder dat een nieuwe aanbestedingsprocedure nodig is, mits zij voldoen aan de relevante voorwaarden uit de richtlijn. De wijziging mag de algemene aard van de opdracht of raamovereenkomst niet veranderen.

Nieuwe regels omtrent de eigen verklaring en bewijzen

De nieuwe richtlijnen implementeren ook het Uniform Europees Aanbestedingsdocument (UEA). Dit document lijkt op de Nederlandse Eigen Verklaring (EV), die als voorlopig bewijsmateriaal voor selectiedoeleinden mag worden gebruikt. De EV wordt in Nederland sinds 1 april 2013 gehanteerd.

Openbare taakuitoefening met eigen middelen

Aanbestedende diensten kunnen openbare taken met eigen administratieve, technische en andere middelen vervullen al dan niet in samenwerking met andere aanbestedende diensten. Als er in die situatie overeenkomsten onder bezwarende titel worden gesloten, moet worden beoordeeld of het aanbestedingsrecht al dan niet van toepassing is. Er geldt een uitzondering op de aanbestedingsplicht als er sprake is van (quasi-)inbesteden, hetgeen het geval is als is voldaan aan de volgende drie cumulatieve criteria:

- De deelnemende (samenwerkende) publieke instellingen oefenen toezicht uit zowel op de dienst of onderneming als op eigen diensten (toezichtcriterium).
- De dienst of onderneming verricht ten minste tachtig procent van

de werkzaamheden voor die (samenwerkende) publieke instellingen (merendeelcriterium). En:

- Er is geen sprake van directe participatie van privékapitaal in de samenwerking.

In de nieuwe richtlijnen is bepaald dat wordt voldaan aan het merendeelcriterium als de dienst of overheidsonderneming tachtig procent van haar werkzaamheden verricht voor de (samenwerkende) publieke instellingen. Volgens de huidige maatstaven moet dit percentage minimaal negentig procent zijn. Dit is dus een versoepeling van de bestaande maatstaven. In de nieuwe richtlijnen wordt verder bestaande jurisprudentie gecodificeerd. We gaan in dit kader niet verder in op het leerstuk '(quasi-)inbesteden en de mogelijkheden voor horizontale samenwerking'.

3. Richtlijn voor concessies

Concessies betreffen een opdracht van werken of diensten waarbij een deel van de tegenprestatie die de uitvoerder ontvangt bestaat uit het recht om het werk of de dienst te exploiteren dan wel het exploitatierecht mét een betaling. Concessies worden bijvoorbeeld gebruikt door gemeenten die parkeergarages in eigendom hebben of willen laten bouwen en het (toekomstig) recht om de parkeergarage te exploiteren aan private partijen willen overlaten.

Voor 'concessies voor werken' gelden momenteel géén bepalingen in de richtlijn Klassieke overheid. Voor 'concessies voor diensten' bepaalt de richtlijn Klassieke overheid dat die richtlijn daarop niet van toepassing is. Concessies van diensten met een grensoverschrijdend belang zijn op basis van jurisprudentie wel aan de VWEU-beginselen onderworpen.

De richtlijn voor concessies biedt vooral meer rechtszekerheid. De bestaande onduidelijkheid over de vraag in hoeverre de aanbestedingsregels moeten worden toegepast op samenwerking tussen overheidsdiensten wordt weggelaten. Er wordt aandacht besteed aan inbesteding,

alleenrechten en voorbehouden. Er worden in de nieuwe richtlijn voor concessies geen standaardprocedures voor de gunning van concessies geïntroduceerd. Lidstaten behouden het recht om zelf te beslissen welk bestuursmiddel zij het meest geschikt achten en of zij dus werken en diensten via een concessie willen laten verrichten of niet.

4. Naleving

Nederland kan er door de Europese Commissie en het Europese Hof van Justitie op worden aangesproken als organen en instanties in Nederland het Europese gemeenschapsrecht (waaronder de richtlijnen) niet naleven. De verantwoordelijk minister heeft een bijzondere aanwijzingsbevoegdheid en kan zelf maatregelen nemen als de aanwijzing niet wordt opgevolgd. Het Rijk heeft een verhaalsrecht om eventuele te betalen forfaitaire sommen of dwangsommen te verhalen op de publieke entiteit waaraan het niet-nakomen van de Europese verplichtingen kan worden toegerekend. Onder de nieuwe richtlijn zijn lidstaten daarnaast verplicht om een onafhankelijke instantie aan te wijzen die belast is met het toezicht, de uitvoering en de controle van aanbestedingen.

De naleving van de aanbestedingswetgeving maakt deel uit van de jaarlijkse accountantscontrole in sommige sectoren. Het niet-naleven van de wettelijke aanbestedingsplicht kan leiden tot een foutconstatering en kan indien substantieel van omvang van invloed zijn op de controle.

5. Conclusie

De nieuwe Europese richtlijnen moeten uiterlijk medio april 2016 worden omgezet in nationale wet- en regelgeving. De Aanbestedingswet 2012 zal wederom moeten worden aangepast.

Momenteel wordt de werking van de Aanbestedingswet 2012 op verzoek van de minister geëvalueerd en wordt de input van alle betrokkenen gevraagd. Het is belangrijk om de aanbestedingswetgever nauwlettend in de gaten te blijven houden.

Nederland heeft nu de mogelijkheid om belangrijke keuzes te maken, bijvoorbeeld voor de introductie van het innovatieve partnerschap.



Succesfactoren van transformatieprogramma's

In de huidige Digitale Revolutie wordt het voor de continuïteit van organisaties steeds belangrijker om snel en effectief te kunnen reageren op veranderende marktbewegingen. Transformatieprogramma's helpen organisaties hun concurrentievoordeel te behouden. Dit artikel bespreekt de succesfactoren bij de opzet en uitvoering van een transformatieprogramma.

Angel Fernández Causi - Risk Assurance, Assurance

Martijn van Zomeren - Risk Assurance, Assurance

1. Transformatieprogramma's en de digitale revolutie

De markt beweegt razend snel, mede door de diepgaande digitalisatie van organisaties en de wereld eromheen. Om hier snel en effectief op in te kunnen spelen, herzien organisaties hun businessmodellen en bedrijfsprocessen en gaan ze over tot een verregaande mate van digitalisering. Hiervoor zetten ze grootschalige transformatieprogramma's in. Een transformatieprogramma kan grote consequenties hebben voor de interne beheersing, de financiën, het duurzaam concurrentievermogen, en de motivatie van het personeel. Het is dus essentieel dat het transformatieprogramma slaagt. In dit artikel bespreken we een aantal elementen die voor het succes van een transformatieprogramma kunnen zorgen.

2. Succesvolle transformaties: juiste methodologie en proactief risicomanagement

Een juiste projectmanagement-methodologie en een proactief

risicomanagement leggen de basis voor een succesvol transformatieprogramma. Met een projectmanagementmethodologie wordt een gezamenlijke lijn gecreëerd waarlangs het programma wordt aangestuurd. Bekende en veel gebruikte projectmanagementmethodologieën voor

de beheersing van projecten zijn PRINCE2, IPMA en Agile SCRUM. Voorwaarden voor het succes van een transformatieproject zijn dat de betrokkenen getraind worden om de methodologie effectief en consistent te kunnen toepassen, en dat de methodologie wordt vertaald naar

Figuur 1. Twaalf elementen voor succesvol programmamanagement



de specifieke verandercontext van de organisatie.

Door de risico's van het programma proactief te monitoren heeft de organisatie inzicht in de risico's die zich in de verschillende fases van het programma voordoen, de mogelijke effecten daarvan op het project en de organisatie, en de wijze en de tijdslijnen waarop deze risico's worden beheerst. De organisatie kan het initiatief nemen om het programma onafhankelijk te laten toetsen door een externe specialist door middel van een Quality Assurance Review of Project Review. De inhoud en uitvoering van deze toetsing wordt hieronder, in paragraaf 4, nader toegelicht.

3. Grootste valkuilen: belanghebbenden, business case en governancestructuur

De grootste uitdaging voor organisaties zijn vaak de belanghebbenden, de business case en de governancestructuur. Wanneer deze gebieden niet goed gemonitord worden, is de kans groot dat het programma faalt. Wij zien dat de meeste inspanningen, aandacht en kosten zich automatisch richten op de technologische oplossingen en consultants. Dit zorgt ervoor dat bovengenoemde drie aspecten (de belanghebbenden, de business case en de governancestructuur van een programma) verminderde aandacht krijgen of in ieder geval niet de noodzakelijke continue focus erop. Gezien aanbieders van oplossingen en consultants meestal extern ingehuurd worden, loopt de organisatie een verhoogd risico dat de uitkomsten van het programma niet meer de strategie ondersteunen en/of de business case in bredere zin niet waarmaken.

Stakeholdermanagement vraagt om betrokkenheid van en afstemming met belanghebbenden

Vaak raken de programma's vele delen van de organisatie. Denk aan de afdeling sales, IT, financiën, operations. Het is een enorme uitdaging om het belang van al deze afdelingen inclusief hun medewerkers en tegelijkertijd het doel van het programma leidend te laten zijn voor alles wat besloten

wordt. Des te meer omdat voor veel van deze belanghebbenden de bijdrage aan het programma geen fulltime taak is, en er onvoldoende aandacht voor is.

Naast de interne belanghebbenden, kunnen er externe partijen aan het programma meewerken. Bijvoorbeeld een outsourcingpartij, een programma-directeur, leveranciers, een extern project management office (PMO). Al deze experts werken over het algemeen onafhankelijk van elkaar. De uitdaging voor het programma zit hem in de orkestratie en het op elkaar afstemmen van de individuele belangen van de betrokkenen. Als een externe partij bijvoorbeeld tegen een probleem aanloopt dat hij zelf, binnen afzienbare tijd, denkt te kunnen oplossen, dan zal hij dit probleem wellicht niet aan de organisatie melden. De organisatie is dan dus niet met het probleem bekend, waardoor zij dit niet zal managen. Hierdoor kunnen eventueel corrigerende acties te laat, of helemaal niet, ingezet worden. Het proces waarin uitgezocht wordt waar een probleem ligt en wie er verantwoordelijk voor is, kan zeer vertragend werken voor het transformatieprogramma. Vertraging die zowel kwalitatief, financieel als qua oplevertijd negatieve consequenties heeft.

Blijven sturen op realisatie van beoogde baten in de business case

Een helder uitgewerkte business case voorzien van een gedegen onderbouwing is de basis voor een succesvol programma. 'Waarom is een beoogde verandering noodzakelijk?', 'Hoeveel geld en tijd willen we daar in investeren?', 'Welke oplossingen zijn het beste voor ons?', 'Wat zijn de beoogde baten voor de organisatie?' Bij de aanvang van het transformatieprogramma heeft iedereen de strategische uitgangspunten helder op het netvlies. Maar wat als de aandacht hiervoor in de loop van het programma naar de achtergrond verdwijnt? Ons advies is om gedurende het programma de business case regelmatig te herijken en als leidraad te hanteren voor het nemen van ieder nieuw investeringsbesluit dat is gekoppeld aan

Samenvatting

De markt beweegt razend snel. Transformatieprogramma's helpen organisaties hier snel en effectief op in te spelen. Er zijn twaalf factoren die samen voor het succes van een transformatieprogramma kunnen zorgen. Daarnaast is het van essentieel belang dat het management bewust aandacht besteedt aan het verkrijgen van inzicht in de risico's die het programma loopt, de impact daarvan en de wijze waarop deze risico's kunnen worden geadresseerd. Door onafhankelijke specialisten aan de programmaorganisatie te koppelen krijgt het management meer inzicht in de kwaliteit en de risico's van zijn veranderportefeuille, en kan het tijdig maatregelen nemen.

iedere overgang naar de volgende fase van het programma.

Een andere valkuil is dat een business case wordt opgesteld om de oude wereld te migreren naar een nieuwe, betere wereld. Met een dergelijke casus wordt een moeilijkheidsgraad geïntroduceerd die niet altijd op de juiste uitgangspunten berust. Of kan leiden tot een aanpak die gedurende de loop van het programma ertoe leidt dat het technisch mogelijk maken van de migratie de overhand krijgt ten opzichte van het creëren van de nieuwe situatie, met als gevolg dat de organisatie uiteindelijk oude wijn in nieuwe zakken heeft gecreëerd, in plaats van de beoogde nieuwe wereld. Om een dergelijk scenario te voorkomen is het uitermate belangrijk om op voorhand te overwegen of het mogelijk is om de nieuwe wereld apart te bouwen. Door de bestaande organisatie en de daaraan gekoppelde belangen van de bestaande organisatie in de business case op te nemen, blijft de organisatie wendbaar en kan zij met grote snelheid stappen maken.

Governancestructuur periodiek evalueren

Een transformatieprogramma heeft gemiddeld genomen een lengte van ongeveer twee jaar. Binnen die periode is het niet ongebruikelijk dat sleutelspelers binnen het programma van positie wisselen. Ook buiten het programma kunnen in die periode belangrijke (bestuurlijke) posities opnieuw worden toegewezen. Al die wisselingen kunnen ertoe leiden dat de persoonlijke inzichten interfereren in de uitgezette weg, en daarmee de kracht van de governancestructuur om het programma te besturen ernstig ondermijnen. Met een stevig belanghebbendenmanagement en business-casebeheersing zoals boven beschreven, worden de effecten van dergelijke veranderingen binnen een programma aanzienlijk beperkt. Maar het blijft noodzakelijk om ook periodiek de effectiviteit van de governancestructuur van het programma te beoordelen.

4. Quality Assurance als onafhankelijk controle-instrument

Elke fase van het programma kent zijn eigen uitdagingen: van governance tot haalbaarheid van de business case, van compliance tot beveiliging, van de kwaliteit van het ontwerp tot de daadwerkelijke bouw daarvan, van laag-risico- tot niet-bestaandrisicomanagement, van slechte relatie met de verschillende leveranciers tot tijdsverlies door 'wij zijn het niet geweest'-discussies. De interne auditor en een externe (IT-)auditor zijn door hun relatieve afstand en expertise bij uitstek de aangewezen partijen om onafhankelijk ten opzichte van de uitvoerenden te bepalen of deze punten goed uitgevoerd worden. Zo wordt voorkomen dat de medewerkers als slagers hun eigen vlees moeten keuren. De interne en externe auditor kunnen deze onafhankelijk Quality Assurance rol (QA-rol) zowel als onderdeel van de jaarrekeningcontrole als als specifieke taak buiten de reikwijdte van jaarrekeningcontrole vervullen. In onze ervaring vragen hedendaagse grote transformaties een multidisciplinaire aanpak, waarbij een samenwerking tussen

de interne en externe auditor effectief de benodigde kennis en ervaring bij elkaar kan brengen.

5. Een op de toekomst gerichte controleaanpak voor de jaarrekening besteedt aandacht aan veranderrisico's

De auditor moet een zo goed mogelijk begrip vormen van de organisatie, inclusief haar interne beheersing, en de omgeving waarin deze opereert. Zo kan hij risico's identificeren die tot materiële fouten in de jaarrekening kunnen leiden. Vervolgens kan hij een controleplan opstellen waarin die risico's op adequate wijze geadresseerd worden om zo comfort te krijgen voor de controleverklaring. De grootschalige transformatieprogramma's die bedrijven tegenwoordig inzetten om te digitaliseren, kunnen grote consequenties hebben voor de interne beheersing, de financiën, het duurzaam concurrentievermogen en de motivatie van het personeel. Gegeven die context is het relevant om de risico's die opgesloten zitten in de transformatieprojecten te onderkennen in het opstellen van het controleplan.

Een controleaanpak waarin aandacht wordt besteed aan de veranderrisico's van de onderneming is op de toekomst gericht. Met een dergelijke aanpak verkrijgt de auditor nog betere inzichten in toekomstige ontwikkelingen die van invloed kunnen zijn op de juiste waardering van (im)materiële activa op balansdatum 31 december. Tevens kan de auditor het management voorzien van inzichten in eventuele veranderrisico's, die het management in staat stellen om

proactief acties te ondernemen om de opbrengsten uit de investeringen in hun veranderportefeuille te maximaliseren. Stel dat je het controleplan volledig baseert op basis van de materiële omvang van de producten, diensten, omzet en het vermogen op 31 december en daarbij terugkijkt op de ontwikkelingen in het afgelopen boekjaar. In dat geval kan je tot een scoping in je controleplan komen die alleen de risico's opgesloten in de huidige klantenportefeuilles en reuvenstromen betreft. Echter, in datzelfde jaar kunnen er ook significante investeringen zijn gedaan in IT-gedreven transformatieprogramma's. Investerings die in vele gevallen ook deels geactiveerd zijn gedurende het jaar naarmate delen van nieuwe functionaliteit, architectuur of businessprocessen zijn opgeleverd. Projecten die tussentijds falen of stopgezet worden leiden tot ongewenste en soms behoorlijk omvangrijke waardeverminderingen op de (im)materiële activa van enkele (tientallen) miljoenen euro's. Zo zou het activeren van investeringen in de vaste IT-infrastructuur voor sms-diensten op het moment dat Whatsapp wordt gelanceerd ook pijnlijke gevolgen kunnen hebben voor de continuïteit van de onderneming en het going-concernbeginsel kunnen raken. Dergelijke risico's wil je als auditor ook kunnen signaleren als onderdeel van je controleplan en tijdig het management over informeren. Dat vraagt om een op de toekomst gericht controleplan waarin de risico's van de veranderportefeuille in het licht van de belangrijkste value drivers van een organisatie naar de toekomst toe op de juiste wijze in zijn ondergebracht. Op basis van een op de

Een voorbeeld: Meer aandacht voor vermogenswaarde veranderportefeuille

Onlangs kocht Google YouTube voor 1,65 miljard dollar. In het verleden werden dergelijke overnamebedragen als buiten proporties beschouwd. Ondertussen weten we dat de waarde die opgesloten zit in de immateriële activa en de veranderportefeuille van partijen zoals YouTube, Uber, Airbnb en Instagram vele malen groter kan zijn dan die van de materiële vaste activa van bijvoorbeeld een KLM, Philips of KPN. Iets wat de beurswaarde van de genoemde ondernemingen elke dag weer tot uitdrukking brengt.

toekomst gericht controleplan geef je het management inzichten in veranderrisico's op basis waarvan het proactief actie kan ondernemen. Op die manier lever je als auditor toegevoegde waarde vanuit de jaarrekeningcontrole (zie figuur 2).

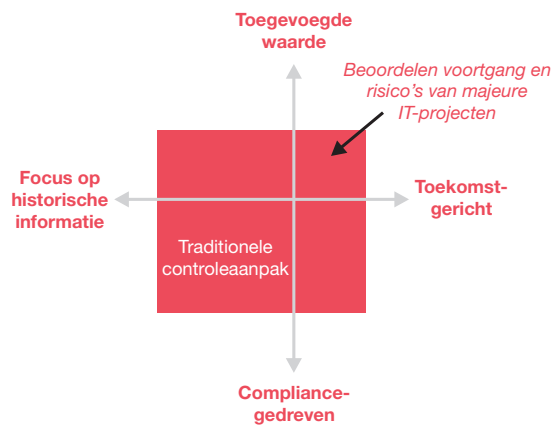
Stap 1. Transformatieprogramma's meenemen in de reikwijdte van de controle

Een eerste mogelijkheid om deze toegevoegde waarde te leveren is door de veranderrisico's opgesloten in de transformatieprogramma's in kaart te brengen als onderdeel van de reikwijdte van de jaarrekeningcontrole; bijvoorbeeld als het gaat om het uitvoeren van controlewerkzaamheden op programma's die impact hebben op de financiële administratie en de AO/IC van de onderneming. Indien het transformatieprogramma direct impact heeft op de opzet, het bestaan en de werking van interne beheersingsmaatregelen in de financiële administratie zal als onderdeel van het testen van de geïmplementeerde IT general controls specifiek ook gekeken moeten worden naar de controls in de systemen en processen, het program-developmentproces en eventueel uitgevoerde (data)migratie. Het uitvoeren van een controle op het programmamanagement kost hierbij weinig extra tijd, omdat er grotendeels gebruik kan worden gemaakt van al ontvangen documentatie. Op basis van de uitkomsten van de controle geeft de auditor aan of en waar de organisatie risico's loopt bij haar huidige projectmanagementmethode, zodat het bestuur van de organisatie maatregelen kan treffen om die risico's te adresseren.

Stap 2. Uitvoeren van een quick scan om inzicht te krijgen in de risico's van programma's

De auditor kan een quick scan uitvoeren om inzicht te krijgen in de huidige status en kwaliteit van de governance van de belangrijkste en materiële transformatieprogramma's, zoals de volwassenheid van het

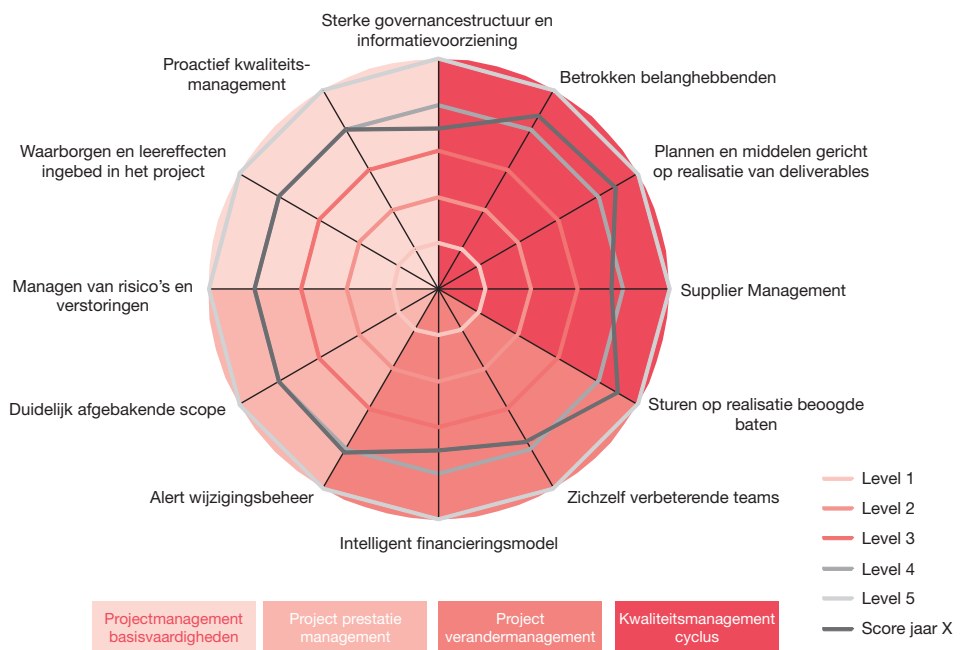
Figuur 2. De toegevoegde waarde van aandacht voor veranderrisico's in de controle



programmamanagement en de gerelateerde programmarisico's ten aanzien van de continuïteit van de onderneming. Dit inzicht biedt een handvat om in gesprek te gaan met het management over hoe, wat en waar ze risico's lopen en welke acties ze zouden kunnen ondernemen om die op effectieve wijze te adresseren. In figuur 3 is

een voorbeeld van een dergelijke quick scan opgenomen, de PwC Programma Health Check Light, die gebaseerd is op de eerder genoemde twaalf elementen voor succesvol programmamanagement, en inzicht geeft in de elementen waar het project de meeste risico's loopt.

Figuur 3. Voorbeeld resultaten PwC Programma Health Check Light



Stap 3. Veranderportefeuille doorlichten

Een volgende stap in het controleplan kan zijn het geheel of gedeeltelijk inhoudelijk doorlichten van de veranderportefeuille. Op die manier kan de auditor beoordelen in hoeverre de beoogde resultaten van de veranderportefeuille daadwerkelijk bijdragen aan het realiseren van de strategie van de organisatie. Zijn de beoogde investeringen wel toereikend om nieuwe omzetstromen aan te boren en/of bestaande uit te breiden in het licht van de omgevingsfactoren van de organisatie? Of is de veranderportefeuille vooral gericht op het doorvoeren van incrementele veranderingen die alleen complexiteit toevoegen, waardoor de kans dat de organisatie wordt ingehaald door concurrenten alleen maar groter wordt? Zo kunnen investeringen in werkplekbeheer erg omvangrijk en interessant zijn voor het personeel, maar dragen die niet per definitie bij aan het verbeteren of versterken van de dienstverlening op lange termijn.

6. Conclusie

Het uitvoeren van een programma is vaak noodzakelijk om een organisatie te kunnen transformeren. Dit blijkt niet zonder risico's te zijn. Het is belangrijk deze risico's tijdig te onderkennen en adresseren. Hiervoor is het mogelijk de programma's aan een controle te onderwerpen. Tegenwoordig past ook in de bredere assurancerol van de accountant om vanuit de jaarrekeningcontrole, de programma's te bekijken die invloed kunnen hebben op de aanpak en/of uitkomst van deze controle.



Op zoek naar een eerder verschenen artikel?

Hieronder vindt u een overzicht van de artikelen van de laatste vier uitgaven van Spotlight. Op www.pwc.nl vindt u onder 'Publicaties' de laatste jaargangen. Uiteraard kunt u ook contact met ons opnemen.

Spotlight 2014 – Uitgave 3

Arjan Brouwer - Woord achter- en vooraf	4
Nieuwe Europese wetgeving voor wettelijke controles	6
Europees banktoezicht: succes is niet vanzelfsprekend 14	.
Toepassen nieuwe IFRS-consolidatieregels vraagt om gestructureerde aanpak	20
Renee Verhoeff- Aanbevolen: tijdige inventarisatie van impact IFRS 15	26
Stéfan Huyveneers, Wouter Otterspeer en Saïed Mohamed Hoessein - Technologische innovatie van mobile devices zorgt voor continue uitdagingen	30
Adri de Bruijn- Bescherming van persoonsgegevens: een kwestie van vertrouwen	36

Spotlight 2014 – Uitgave 2

Woord vooraf - 'Innovation distinguishes between a leader and a follower'	5
Sander Kranenburg - Innoveren kun je leren	6
Frans de Groot - Klare taal! Benchmark controleverklaring 'nieuwe stijl' onder Nederlandse beursfondsen	10
Arjan Brouwer - Innovatie in de jaarrekening	16
Het waarderen van innovatie	22
Innovatie in bedrijfsfinanciering – Be a leader, not a follower...	26
Richard Hiemstra - De innovatiebox: een extra stimulans om succesgericht te innoveren	32
Innovatie in Nederland versnellen door mensen en middelen slimmer te verbinden	38
Erwin de Horde, Bram van Tiel en Jim Krezmien - Nieuwe cyberrisico's vereisen een innovatieve aanpak	46
Strategisch belang van innovatie en best practices voor de executie	52
Wendy van Tol - Van creatieve medewerkers naar een duurzaam innovatief klimaat	56

Spotlight 2014 – Uitgave 1

Woord vooraf - Compliance als basis voor vertrouwen	5
Victor Valckx - Nieuwe gedragscode voor accountants: het gaat om professioneel en integer zijn	6
Marcel Bommer - Onafhankelijkheid – vanzelfsprekend uitgangspunt	10
Wat behelst de Code voor Accountantsorganisaties en wat is de rol van de Commissie Publiek Belang 14	.
Geschiedstijdschrift voor leden van de raad van commissarissen 18	.
Mona de Boer - Real-time robot audit: feit of fictie?22	.
Tom Hagenaars - Wijziging RJ 290: meer inzicht in embedded derivaten	26
Inge Oudhuis - De jaarrekening op liquidatiegrondslagen, hoe kun je dat doen?	30
Renee Verhoeff- Nieuw model voor omzetverantwoording vraagt om tijdige implementatie	36
Tom Hagenaars - Multi-curvewaarderingen voor collateralised derivaten	42
Marcel Prinsenbergh - COSO-herziening als vliegwiel voor heroriëntatie op internal control	48
Hugo van den Ende - Een terugblik na één jaar flexwet	54

Spotlight 2013 – Uitgave 4

Woord vooraf - De ondernemingspecifieke controleverklaring	4
Jan Driessen - Internal Audit: cruciaal voor internal governance	6
Frans de Groot - Gebruikmaken van interne accountants bij de externe accountantscontrole: 1 + 1 = 3	12
Frans de Groot - Onderweg naar een informatieve en relevante controleverklaring – de eindbestemming in zicht	18
Eén nieuwe Europese Accounting Directive voor Boek 2 Titel 9	22
Maarten Hartman - Toelichtingen in de jaarrekening, relevanter, maar korter: de accountant aan zet?	28
Jesse U speert - Controle van de reële waarde van financiële instrumenten	34
Anne Kemeling - 10 jaar Transparant Prijsheftbelangrijke bijdrage geleverd aan professionalisering verslaggeving goede-doelenorganisaties	40
De weg naar een data-gedreven (interne) beheersing	46
Materiality matters: de materialiteit van niet-financiële informatie	52
Astrid van der Werf - Duurzame verslaggeving in de praktijk: rapporteren over waar het echt om gaat	58
De crisisheffing en de jaarverslaggeving	62
Mitra Tydeman-Yousef - Tien tips om 2014 fiscaal goed in te luiden	66
Kort nieuws	70

Colofon

Spotlight is het vaktechnisch bulletin van PricewaterhouseCoopers Accountants. Dit bulletin mag ter beschikking worden gesteld aan klanten en derden, evenwel met inachtneming van het volgende. Bij het redigeren van de teksten wordt de uiterste zorgvuldigheid betracht. De behandeling van de onderwerpen is evenwel niet altijd uitputtend, terwijl tevens na verloop van tijd informatie verouderd of niet meer (volledig) juist kan zijn. De mening van de auteur(s) is niet noodzakelijkerwijs de mening van PwC. Wij aanvaarden daarom geen verantwoordelijkheid voor hetgeen eventueel wordt ondernomen op basis van de inhoud van deze publicatie. Waar in de tekst naar een niet-specifiek persoon verwezen wordt (bijvoorbeeld 'de accountant') wordt de m/v-vorm bedoeld; lees 'hij/zij'. Alle rechten voorbehouden.

Hoofredacteur

dr. A.J. Brouwer RA

Eindredactie

drs. A.J. Schager RA
drs. E.M. van der Weijden RA

Redactie

drs. M.J. Brouwer RA
drs. J.I. de Groot RA
J. Janssen MSc
I.G.C. Oudhuis RA

Editor

drs. C. Rompas

Secretariaat

D. van der Klis
T. van Veen

Vormgeving

ECO Digital Publishing

Productie

Verweij Printing

Nadere informatie

Voor nadere informatie kunt u zich wenden tot Assurance National Office of de personen die in de bijdragen genoemd zijn. Wanneer u een artikel of passage uit Spotlight wilt overnemen is bronvermelding verplicht en verzoeken wij u een exemplaar van uw publicatie te zenden aan het redactieadres.

Redactieadres

PricewaterhouseCoopers Accountants
Assurance National Office
Postbus 90357
1006 BJ Amsterdam
Telefoon: 088 792 5253
Fax: 088 792 9632

Abonnementenservice

Gelieve wijzigingen, inclusief adreslabel, te sturen naar:

PwC
Antwoordnummer 46440
1060 WD Amsterdam

Deze publicatie is uitsluitend opgesteld als algemene leidraad voor relevante kwesties en dient niet te worden geïnterpreteerd als professioneel advies. U dient niet te handelen op basis van de in deze publicatie vervatte informatie zonder nader professioneel advies te hebben ingewonnen. Er wordt geen enkele expliciete of impliciete verklaring verstrekt of garantie geboden ten aanzien van de juistheid of volledigheid van de in deze publicatie vervatte informatie, en voor zover toegestaan krachtens de wet, aanvaarden de bij deze publicatie betrokken PwC firms, medewerkers en vertegenwoordigers geen enkele aansprakelijkheid, voor de gevolgen van enige handeling dan wel omissie door hetzij uzelf hetzij enige andere persoon op basis van de in deze publicatie vervatte informatie of voor enig besluit waaraan die informatie ten grondslag ligt.

